EGO

OKTOBER 1985

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
Postbus 797 - 3500 AT Utrecht

In dit nummer o.a.:

• Uitglijders in de opleidingssituatie • Eens een marinier, altijd een marinier? • Mannen: mannelijk? • Kom niet aan m'n makkers! • Leven in Seedorf (4) • Gast in EGO: de AVNM • Popplaten • Zuid-Afrika • De brave soldaat Svejk

EGO

MAANDBLAD VAN DE DIENST HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT UITGAANDE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

nr. 10 - oktober 1985
24e jaargang

Abonnementsprijs *f* 15,– per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistisch Geestelijke Verzorging te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redaktie:
Jan den Boer, Klazien van Brandwijk-Wiltjer, Wim Heij (voorzitter), Wim Reinders, Hans Schonk, Frank Spoelstra, Cher Turel, Paul Vonk.

Vaste medewerkers:
Ellen Broshuis, Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van Dam, Gerard van Erkelens, Albert Greven, Karen Heij, Sietse van der Hoek, Pieter de Jager, Jan Kooijman, Willy Lohmann, Frits Maas, Len Munnik, Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten, Klaas Soesbeek, Jan Stoof, Frans Wermer, Hans van Wissen.

Eindredaktie en vormgeving:
Frank Spoelstra

Druk:
Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Adres redaktie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman, Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14436.

Inhoud

Het HMT	2
Popplaten	3
Uitglijders in de opleidingssituatie	4
Gast in EGO: de AVNM	7
Eens een marinier, altijd een marinier?	8
Mannen: mannelijk?	10
Kiss of the spiderwoman	12
Kom niet aan m'n makkers! (poster)	14
Gedicht/Berichten	16
Natuurkalender '86	17
Leven in Seedorf (4)	18
Käthe Kollwitz als beeldhouwster	20
De opstand in Zuid-Afrika	22
Vertrouwen in een nieuw Zuid-Afrika	23
De brave soldaat Svejk	24
Boeken/bladen/brochures	26
EGO-puzzle	27
Willy Lohmann	28

Foto voorpagina:
Wim Heij

EGO lezen betekent hardop denken

Het HMT – een punt van orde

Als in de procedure niet opnieuw een vorm van uitstel wordt verwerkt, zal omstreeks deze tijd de regering een besluit moeten nemen over het al dan niet plaatsen van kruisvluchtwapens in Woensdrecht. Ongeacht de uitkomst zullen de diskussies heftig zijn.
Dienstplichtigen worden met hun neus op de feiten gedrukt. Ze werken immers in het bedrijf dat zich dagelijks met deze materie bezig houdt. En de meeste dienstplichtigen hebben een leeftijd dat ze zeer ontvankelijk zijn voor nieuwe indrukken.

Het is dan ook begrijpelijk dat het hele 'gedoe' rond de bewapening de dienstplichtigen sterker bezig houdt dan hun leeftijdsgenoten in de burgerwereld. Hier middenin vormen de militaire tehuizen een apart stukje 'leefwereld', waarbij het HMT een speciale plaats inneemt. De achtergrond van het HMT schept een geheel eigen verantwoordelijkheid aan de dagelijkse leiding van deze tehuizen.
Er zijn mensen die het HMT als een soort 'vrijplaats' ervaren, waar de dienstplichtigen in alle geestelijke vrijheid over het bewapeningsvraagstuk kunnen praten. Zonder dat daarbij van de kant van het HMT een bepaalde denkrichting wordt opgelegd. Maar in datzelfde HMT is ook ruimte voor mensen die gewoon willen uitblazen, zonder kopzorgen over zwaarwichtige problemen.
De dienstplichtigen staan er altijd zèlf, als mens, in de belangstelling. Daar zijn de HMT's ook voor opgezet: een punt van orde voor het welzijn van de dienstplichtige soldaat als mens.
De HMT's hebben de teruggang in de wedde van de dienstplichtigen van de laatste jaren èn de overheidsbezuinigingen danig aan den lijve ondervonden. De exploitatie van de HMT's blijft een dubbeltje op zijn kant. In Seedorf – het drukstbezochte HMT – staat een ingrijpende verbouwing voor de deur, waarbij het nog maar de vraag is of tijdens de werkzaamheden dezelfde service verleend kan blijven worden.
Daarom deed de Stichting Humanistisch Thuisfront in september weer aktief mee aan de aktieweek van de militaire tehuizen. Op radio en televisie werd aandacht aan het HMT besteed en de vaste donateurs kregen een verzoek om een bijdrage thuisgestuurd.
In de HMT's zelf zijn ook vrijwillige bijdragen altijd welkom. Iedere dienstplichtige heeft zijn eigen 'thuisfront'. Voor wie daarop een beroep wil doen voor het voortbestaan van het HMT: het postgironummer van de Stichting Humanistisch Thuisfront in Zwolle is 20540 en het bankrekeningnummer is 70.70.70.651.
Tot ziens in het HMT.

Loebas Oosterbeek
bestuurslid Stichting Humanistisch Thuisfront

Het HMT in Seedorf (in Nederland staan HMT's in Havelte, 't Harde en Nunspeet)

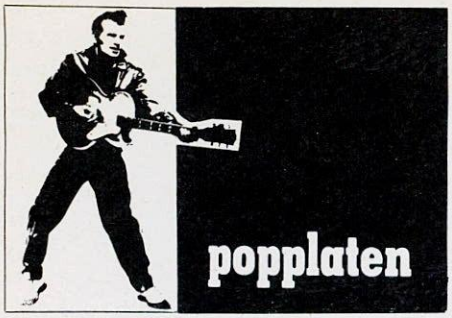

Dire Straits

Brothers in Arms

Dat deze plaat perfect geproduceerd is behoeft geen verbazing te wekken. Dat de gebruikelijke donderbui ook op deze LP niet ontbreekt evenmin.

Dat er een prachtige harmonie bestaat tussen de rustige nummers à la 'Private Investigations' en het snellere werk, vergelijkbaar met songs als 'Tunnel of Love', is net zo normaal als de mededeling dat Mark Knopfler op z'n slide-guitar weer in topvorm is.

Dat deze 'candle-light nummers in de

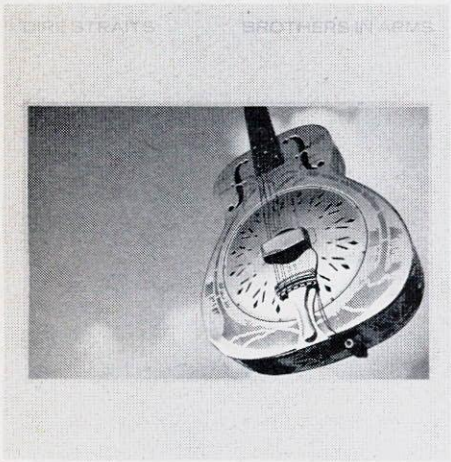

goede zin des woords' het best tot hun recht komen op Compact-Disc, is even 'logisch' als dat Philips er miljoenen voor over heeft om dat door de groep zelf te laten vertellen.

De Dire Straits boeien met hun muziek de leeftijdscategorieën van 8-88 jaar. Voor elk wat wils. Nooit uit de toon. Gewoon lekker. Voor de fan zeker het aanschaffen waard. Maar als je na de eerste LP nog steeds tevergeefs wacht op iets nieuws van deze groep, dan zou ik die twee tientjes maar in de zak houden.

Overigens zijn nummers als 'Your latest Trick', 'Why worry' en 'Brothers in Arms' wel te goed om zomaar in een stoffige la weg te stoppen. De broeierige romantische sfeer van een drukkende zomeravond kunnen ze nog steeds oproepen. Want dat moet je de groep nageven, kwaliteit bezitten ze wel.

Talking Heads

Little Creatures

Zoals de hoes is, is de plaat. Primitief. Maar dat is hier geenszins een negatieve term. Integendeel.

De Talking Heads gooien met deze LP hun reputatie van intellectuele, avantgardistische, afro-dansband te grabbel. En daar is, vooral na het succes van hun laatste film/plaat 'Stop making Sense', moed voor nodig.

'Little Creatures' kenmerkt zich door eenvoudige melodieën en zowaar afgeronde verhaaltjes als songteksten. Zelfs het fenomeen 'community singing' (op het prachtige 'Road to Nowhere') wordt op deze LP niet geschuwd.

De verhaaltjes hebben soms een ietwat absurdistische inslag, zoals 'Stay up Late', dat handelt over een baby-sit en een klein kereltje in een rood pakje. Andere teksten zijn daarentegen, voor de Talking Heads, zeer realistisch, zoals 'Creatures of Love' (over sperma en mensen) en 'Television Man' (over een man die zich geheel terugtrekt in zijn televisiewereld).

De plaat is heel fris, wat vooral in het openings- ('And she Was') en het slotnummer ('Road to Nowhere') goed tot uitdrukking komt. Grandioze meebeulers.

De plaat is geen meesterwerk zoals bijvoorbeeld 'Remain in Light', daarvoor is het te weinig vernieuwend. Toch is 'Little Creatures' voor mij, vooral dankzij het verrassingseffect, een grootse schepping.

Brian Ferry

Boys and Girls

Dat Brian Ferry een zwaar stempel op de muziek van Roxy Music drukt wist ik wel, maar dat dat stempel zo'n gewicht had niet.

Z'n nieuwe solo-plaat 'Boys and Girls' is namelijk zo inwisselbaar voor de eerste de beste Roxy Music-plaat, niet dat ik dat erg vind, want vooral de latere Roxy Music-platen, waar deze schijf nogal op lijkt, spreken mij enorm aan.

Deze zesde solo-LP, gemaakt na een pauze van zeven jaar, toont aan dat vooral de minder hitgevoelige nummers van Roxy Music's laatste platen verregaand door Ferry gedomineerd zijn.

Van een Britse mijnwerkerszoon, de plaat is opgedragen aan zijn vader, die zich geïnspireerd voelt door de dichters Byron, Shelley en Keats kun je op tekstueel gebied iets verwachten. En inderdaad het tekstvel laat zich lezen als een dichtbundel, waarin vooral het thema van de verloren liefde een grote rol speelt. Ook de noodzaak voortdurend in beweging te blijven komt regelmatig terug.

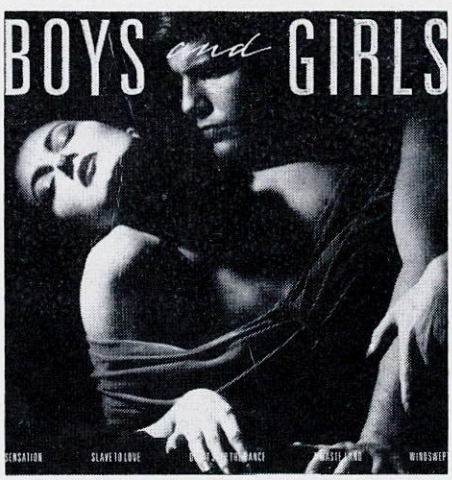

Ferry heeft de hulp van welgeteld dertig muzikanten, waaronder Nile Rodgers (Chic), Mark Knopfler en David Gilmour.

Als je van Roxy Music houdt, dan is deze plaat zeker aan te raden. Wanneer je daarnaast ook nog eens van gedichten houdt, dan moet je 'Boys and Girls' niet in de platenzaak laten staan.

Sting

The dream of the blue turtles

Sting zegt op de achterkant van de hoes van 'The dream of the blue turtles', dat het belachelijk is deze plaat te afficheren als een soloplaat, omdat hij natuurlijk niet alles alleen heeft gedaan. En inderdaad dat is ook niet zo.

Toch komt het leeuwedeel van deze plaat wel voor zijn rekening. Hij heeft alle nummers geschreven en de plaat krijgt vooral zo'n eigenzinnig karakter door de stem van deze Police-voorman. Bijgestaan door een stel voortreffelijke studiomuzikanten, is Sting er in geslaagd een prima produkt af te leveren. De nummers zijn melodieuzer dan in het Police-tijdperk, terwijl de reggae nagenoeg achterwege blijft. De plaat is daarentegen wel doorregen met jazz-invloeden.

De nadruk wordt op deze plaat ook veel meer op de zang gelegd, hetgeen gezien de teksten niet verwonderlijk is. Die zijn er om naar te luisteren. Ze zijn nogal 'zwaar op de hand', soms bij het droevige af. De levensvisie van Sting is niet bepaald een opgewekte. De atoombom ('Russians') en het verval van de Engelse maatschappij ('Children's crusade') spelen hem nogal parten. Naast treurnis is er soms ook nog tijd voor opgewektheid zoals in 'Love is the Seventh Wave'.

Sting heeft op deze plaat een aantal van zijn mooiste nummers vereeuwigd, en dat wil, gezien zijn vroegere Policewerk, wat zeggen.

Albert Greven

Uitglijders in de opleidingssituatie

Wat boven water komt is maar het topje van de ijsberg

Ieder weldenkend mens zal de excessen zoals die zich bij het 17e Painfbat in Oirschot hebben voorgedaan ten zeerste afkeuren; laten we daar van uitgaan. Eén van de steeds terugkerende vragen in alle krantenartikelen van de afgelopen weken was: is er sprake van een incidenteel of een struktureel probleem?
Wij menen (en hopen) dat dit soort *ernstige* uitglijders inderdaad een incidenteel karakter hebben. Maar de keren dat men tegen de toelaatbaarheidsgrens aan zit, of er op, of er net overheen, komen dusdanig veel voor, dat er wel degelijk sprake is van een struktureel probleem.

Natuurlijk kent de krijgsmacht een grote verscheidenheid aan opleidingssituaties. In z'n algemeenheid gesproken kan men zeggen dat daar waar de grootste weerstand zich zal voordoen bij het proces van 'funktiegeschikt maken of blijven', ook de pressie en dientengevolge de psychische belasting het grootst zal zijn.
De in dit opzicht meest vergaande situatie doet zich voor bij de infanterie, artillerie en cavalerie, waarbij de infanterie nog weer hoog boven beide andere wapens uitsteekt.
Het zal geen verbazing wekken dat wij menen dat m.n. de schoolperiode bij de infanterie een situatie oplevert, waarbij de grootste risiko's (en dus de kans op uitglijders) zich voordoen.
Deze situatie onaangetast laten betekent dat er mogelijk opnieuw slachtoffers kunnen vallen.

Opleiding

In het algemeen kan worden gesteld dat de opleidingssituatie een drietal elementen bevat, te weten: een kennis-element, een vaardigheidselement en een vormingselement. We zullen ze stuk voor stuk nader toelichten.
Uiteraard wordt getracht de recruut **kennis** voor deze – voor hem volstrekt onbekende – krijgsmachtsituatie bij te brengen. Zo leert hij de rangen en standen, zijn gasmasker gebruiken, met het wapen omgaan, de beginselen van het militair straf- en tuchtrecht enz.
Alvorens de soldaat funktiegeschikt is dient hij niet alleen de vereiste kennis te beheersen, maar dient hij ook over de gewenste **vaardigheid** te beschikken. Hij dient de bij de funktie behorende handelingen (bijna) routinematig te kunnen uitvoeren en dient ook over de voor zijn taakuitoefening gewenste konditie te beschikken.
Naast kennis en vaardigheid is in ieder geval nog minstens één opleidingsaspekt heel belangrijk, dat is de **vorming.** Onder de gevormde soldaat verstaat men de soldaat, die over de mentale hardheid beschikt die geen angst kent, die heeft leren afzien, die heeft geleerd zijn onlustgevoelens niet te uiten wanneer dat belemmerend zou kunnen werken op het bereiken van het gestelde doel. Kortom, een soldaat die eelt op z'n ziel heeft gekregen. Bovendien moet hij gemotiveerd zijn. „De Rus is de vijand", „het is hij of jij", „het westen is vrij, het oosten totalitair", etc.
Het derde en zeker niet onbelangrijkste element van de vorming is de 'gewilligheid'. De onderschikking is de ziel van de militaire dienst, dus zal de recruut de onderschikking op een bepaalde manier moeten leren accepteren.

Instrument

Alleen de recruut die beschikt over kennis en vaardigheden en bovendien is gevormd op de hiervoor weergegeven wijze, is geschikt voor de krijgsmacht om de krijgsmacht, zoals men dat pleegt te noemen, te laten funktioneren 'als instrument in handen van de overheid in dienst van haar buitenlandse politiek'.
De krijgsmacht wordt in deze visie gezien als een instrument. Twee redenen worden daar doorgaans voor genoemd:
1e. De leiding van de krijgsmacht is slechts adviseur van de overheid en voor de rest slechts uitvoerder. Een belangrijke afwijking van het persoonlijke inzicht kan slechts leiden tot desondanks de opdracht volgens de eis te aanvaarden of ontslag te nemen.
2e. De oorlog is de uiterste situatie waarin de krijgsmacht de haar door de overheid gegeven taak zal moeten uitvoeren. Gevechtssituaties kunnen een boveninstrumentele inbreng niet toestaan. Angst, overmoed of bezwaren mogen de zekerheid **op** noch de doelmatigheid **van** de inzet bedreigen, waaruit logischer wijze volgt dat ze haar personeel instrumentaliseert. (De krijgsmacht kent geen zelfbepaling noch met betrekking tot haar doelstellingen noch met betrekking tot haar inzet. Het is de politiek die daarover gaat.)

Ondergeschiktheid

We schreven hiervoor al: ondergeschiktheid is (nog steeds) de ziel van de militaire dienst. De tucht, die de krijgsmacht nodig acht om een zoveel mensen omvattende doelmaatschappij te doen beantwoorden aan de funktionele eis, moet gegrondvest zijn op de volstrekte onderschikking van persoonlijke opvattingen, emoties en gevoelens.

De krijgsmachtmens moet het als 'gewoon' gaan ervaren ter zake van krijgsmachtaspekten geen eigen inzicht te verwerven, het als 'gewoon' gaan beleven geen eigen oordeel te vormen om daaruit konsekwenties te trekken voor eigen handelen. Eigen initiatief wordt gewaardeerd voor zover het de doelmatigheid van de uitvoering van bevelen bevordert. Een ondergeschiktheid (we laten in het midden of dit het enig mogelijk concept is), die diep ingrijpt of kan ingrijpen in de geesteswereld van de mens.
Overdreven voorgesteld? Nee toch, het gaat er immers om de ondergeschiktheid niet slechts te verdragen of (iets verdergaand) te accepteren, nee, wat men voor ogen heeft is de militair de ondergeschiktheid als **vanzelfsprekend** te laten ervaren met uitschakeling van een fundamenteel menselijke behoefte.

Foto's: Wim Heij

Konflikt

Die fundamentele menselijke behoefte berust op het menselijk vermogen **zelfstandig** meningen te vormen, waarden te stellen, keuzes te doen en persoonlijke verantwoordelijkheid te dragen. Bovendien is de mens, volgens de humanistische levensvisie, aangelegd om dat vermogen te ontwikkelen en toe te passen in al zijn konkrete levenssituaties. En die mens moet het **gewoon** gaan vinden, al of niet toevallig krijgsmachtmens, dat op bepaalde terreinen van funktioneren dat meest menselijke vermogen niet slechts niet mag worden toegepast, maar zelfs niet mag worden geaktiveerd! N.B. op terreinen waarop juist de meest fundamentele zijns-vragen in het geding zijn, namelijk de vragen rond leven en dood.
Deze tegenstelling wordt vaak eufemistisch aangeduid als paradoxaal (schijnbaar, tegengesteld), maar vormt in feite een konflikt; de op ontwikkeling aangelegde mens wordt in een vormingsproces geplaatst dat – ten aanzien van bepaalde terreinen van funktioneren – het tegendeel beoogt.
Het is in strijd met de waardigheid van de mens, hem, ook al is het maar voor een deel, op te vatten als een instrument. Trachten hem funktiegeschikt te maken (lees: instrumentaliseren) kan niet anders worden opgevat als strijdig met de menselijke waardigheid. Dat is vernederend voor de mens als mens. En het is ook juist dát, hoe gebrekkig ze het soms zelf verwoorden, wat de kern van de bezwaren vormt van de dienstplichtigen gedurende de eerste weken (en soms langer) van hun diensttijd.

Konkreet

Hiervoor stelden we reeds, dat de meest risiko-volle situatie (de grootst optredende weerstand m.b.t. het 'funktiegeschikt-gemaakt worden') die bij de infanterie is en met name de beginperiode. We zullen dit wat nader toelichten.
De vorming (tot ondergeschiktheid) van de recruut is opgedragen aan het pelotonskader, m.n. de onderofficieren. De nieuw binnengekomen militairen worden in een vormingssituatie geplaatst, waarin naast de vernedering (de onderschikking, zoals hiervoor uiteengezet) de machtsverhouding tussen kader en recruten een enorme rol speelt. Hoe ontstaat die macht?
Die macht blijkt te worden bepaald door de specifieke kenmerken van de vormingssituatie en de psychisch-geestelijke gesteldheid van de instrukteur (het kaderlid) en van de recruut.

De vormingssituatie

De ingrediënten van de vormingssituatie zijn:
– de beheersing van het **hele** leven, van opstaan tot slapen gaan
– het hanteren van de groep en groepsprocessen
– enige expliciete oefeningen en technieken.
Zeker de eerste weken, maar soms ook veel langer, is het dagelijks leven van minuut tot minuut gereguleerd en geprogrammeerd. Zelden weet de recruut voldoende vooraf wat staat te gebeuren, hoelang het zal duren en waarom. Tijd en ruimte voor bezinning is nagenoeg afwezig, kontakten van betekenis met de wereld om hem heen zijn nagenoeg onmogelijk.
Alles dient groepsgewijs te gebeuren (tot en met eten, drinken en slapen toe). De groep wordt door de leiding aangesproken op het gedrag van de enkeling, waardoor het individuele denken, voelen en beleven worden verdrongen door groepsdenken en groepsbevelen. De groep en groepsprocessen worden een machtsinstrument in handen van het kader(lid).
Verder wordt met behulp van expliciete oefeningen (b.v. exercitie) en bijzondere technieken (b.v. niet vanuit zichzelf rechtvaardigbaar aantal inspekties per

het slechtst af zijn we met hen die ook EGO niet lezen

dag, voortdurend toezicht en kontrole, alle verplaatsingen via afmarcheren, etc.) de volstrekte onderschikking ingeoefend.

De instrukteur

Deze is (in ieder geval veel te vaak) jong. Soms nog jonger dan de dienstplichtige zelf. Soms ook heeft de instrukteur een lagere (burger)-schoolopleiding dan menig recruut. Zijn motivatie voor zijn baan varieert van 'goed inkomen', 'leuk om met mensen te werken' tot soms 'graag macht uitoefenen'. Zijn ervaring met het werken met mensen en groepen beperkt zich veelal tot wat gespeelde situaties in zijn eigen opleidingsperiode. Echte werkervaring met zijn feitelijke vak (oorlogvoeren) is (gelukkig) per definitie afwezig. Zijn leidinggevende funktie waarmaken leidt veelal tot grote psychische druk; twijfelen is een teken van zwakte en uit den boze. Een uitstraling van zekerheid is een vereiste, hetgeen niet zelden leidt tot ridikuul rolgedrag, waarbij een piepjong kaderlid een borst opzet alsof hij de oorlog zelf heeft uitgevonden.

Recruut

De gemiddelde leeftijd is 18/19 jaar (tegenwoordig is soms de helft van een compagnie pas 17 jaar!).
Kenmerk van de recruut is zijn volstrekte onwetendheid (vooral m.b.t. rechten en plichten), zijn naïviteit (mede als gevolg van zijn onbekendheid met wat hoort en wat niet, heeft hij de neiging alles aan te nemen), zijn angst (durft niets te ondernemen uit vrees voor represailles) en zijn ontworteling (is al het vertrouwde van eigen milieu op slag kwijt). Van deze jongens kan nauwelijks worden verwacht dat zij weten hoe onbedreigd hun recht te halen.
De positie van de recruut is die van volstrekte afhankelijkheid: hij laat het wel uit zijn hoofd keuzes te doen die niet overeenstemmen met de geuite voorkeuzes van het kaderlid.
Binnen de kortste keren weet de recruut minstens één ding heel zeker, namelijk dat het voor zijn lijfsbehoud absoluut noodzakelijk is zich aan groep en kader volledig over te geven. Natuurlijk zegt hij het zelf iets anders: „je moet zorgen, dat je niet opvalt; je moet noch de eerste noch de laatste zijn; je moet er voor zorgen dat je ieder moment voor een ander gehouden kunt worden".

De kans op excessen

Uit het bovenstaande blijkt hoe griezelig veel macht de instrukteur heeft gekregen om een vormingsopdracht uit te voeren, met een element van intentionele vernedering (zoals hiervoor door ons is omschreven) als kenmerk ten opzichte van een recruut, die onwetend, naïef, angstig en ontworteld nog maar één ding kan: zich overgeven aan groep en instrukteur.
Daarom kan en mag de volgende konklusie worden getrokken:
De strukturele faktor in de **kans** op uitglijden is hierin gegeven: een vormingssituatie, waarin een institutioneel gemotiveerd element van vernedering (nl. de aan te brengen onderschikking) zit en waarin een overmachtig instrukteur is geplaatst ten opzichte van een machteloze recruut.
Wanneer – bovendien – deze vormingssituatie in zekere afzondering plaats vindt (b.v. te velde), er spanningen ontstaan omdat de recruut niet aan de verwachtingen van het kaderlid voldoet (te langzaam of te ongewillig, zodat hij – soms – het bloed onder de nagels van het kaderlid weghaalt) en de instrukteur tekortschiet in vaardigheden om deze situatie te kunnen hanteren of misschien machtsbelust is, is de **kans** op een exces geboren.

Ondanks het feit dat bovenstaande voorwaarden bijna dagelijks aanwezig zijn, vinden er (gelukkig) weinig excessen plaats. Wel wordt met de regelmaat van de klok de grens van het toelaatbare tenminste benaderd of overschreden. Dat varieert van schelden, zogenaamde opvoedkundige maatregelen of kollektieve straffen tot diverse vormen van intimidatie en vernedering.
Er is een breed gebied van benaderingswijzen, die nauwelijks bemeten kunnen worden met genuanceerde kriteria van oirbaarheid. Immers, waar houdt de institutioneel gemotiveerde 'vernedering' op en waar gaat deze over in persoonlijk gemotiveerde vernedering?
Veel hiervan, zo niet het meeste, komt zelden of nooit aan de oppervlakte. Dit heeft onder meer te maken met een ontoereikende krijgstuchtrechtpleging. Dit is niet de plaats voor een afdoende analyse; wel willen we twee elementen noemen die van grote invloed zijn, namelijk het feit van de 'drie petten' van de compagniescommandant als krijgstuchtrechtpleger (hij is opsporingsambtenaar, aanklager én rechter) en de onderlinge afhankelijkheid van deze krijgstuchtrechter en het kader.
Daar waar gevallen wél aan de oppervlakte komen, worden ze in het algemeen – naar onze ervaring – heel serieus behandeld, zowel door de 'krijgstuchtrechter' als de beklagmeerdere. Echter, waar het om gaat is dat het overgrote deel **niet** aan de oppervlakte komt.

Konklusies

Welke les valt – voorlopig – uit deze ervaringen te leren?
Wij verwachten niet dat problemen van deze aard volledig voorkomen kunnen worden, zolang de krijgsmacht gegrondvest blijft op het principe van de onderschikking (uitgedrukt in een struktuur met autoritair-hiërarchische kenmerken en kenmerken van een totale institutie).
De politieke en militaire leiding heeft in ieder geval wel de plicht de kansen op uitglijders te minimaliseren; dat heeft konsekwenties voor de selectie en de vorming van kader, in het bijzonder van de instrukteurs.
Nodig is ook de vormingssituatie zo te struktureren, dat het onderkennen van de toelaatbaarheidsgrenzen gemeengoed kan worden voor iedere deelnemer aan dat proces. Dat betekent informatie aan de recruut; doelmatige informatie, die gehanteerd kan worden om in konkrete situaties zelf mede de grenzen te kunnen trekken.
Voorts zou de zaak gediend kunnen worden met ingrijpende veranderingen in het militaire straf- en tuchtrecht, in ieder geval met de benoeming van een aparte tuchtrechter per kazerne, de instelling van een ombudsman en de arts het recht te geven een bindend advies te kunnen uitbrengen m.b.t. mutaties.

Natuurlijk begrijpen wij ook wel dat het eenvoudiger is enkele incidenten op te lossen (instrukteurs voor de krijgsraad zetten) dan een struktureel probleem te lijf gaan. Toch zou het van moed getuigen wanneer men voor het laatste zou kiezen.

Wil Gerards/Wim Heij

gast in EGO

De AVNM

Als je dit artikel leest bestaat er een dikke kans dat je tot die kleine groep van Nederlanders behoort die opgeroepen is voor de militaire dienst. Deze groep bestaat uit ongeveer 45.000 mensen, hiervan zijn er circa 13.000 lid van de belangenvereniging AVNM, een vereniging die al weer dertien jaar opkomt voor de belangen van dienstplichtigen.

Om maar meteen een misverstand uit de weg te ruimen dat bij velen leeft: de AVNM is er alleen voor dienstplichtigen. Zij is namelijk van mening dat de positie van dienstplichtigen zo anders is dan die van beroeps en KVV'ers, dat een gelijktijdige behartiging van de belangen van beide groepen niet altijd mogelijk is.
Wat maakt die positie zo bijzonder? Ten eerste natuurlijk het feit dat de dienstplichtige niet gekozen heeft voor zijn werk in het leger. Zijn beroeps bezig met het opbouwen van een carrière binnen het leger, voor de dienstplichtige is de militaire dienst juist vaak een onderbreking van de carrière. Het betekent dat hij één tot twee jaar later dan leeftijdsgenoten aan een studie kan beginnen en dat hij de rest van zijn leven een achterstand in dienstjaren heeft op die zelfde leeftijdsgenoten. Het loon dat iemand krijgt is vaak afhankelijk van die dienstjaren.

Onrechtvaardig

Het is duidelijk dat de militaire dienst een offer is dat wordt gevraagd aan circa 15% van de Nederlanders. Dat mag best vindt de AVNM, maar er moet wel wat tegenover staan. Op dit moment is het zo dat een dienstplichtige gemiddeld 87% minder verdient dan een leeftijdsgenoot die hetzelfde werk doet. Het is zelfs zo erg, dat iemand die 23 jaar of ouder is minder wedde krijgt dan het bestaansminimum, de bijstand. Koppel dat aan de carrière-achterstand, de slechte huisvesting waarvoor betaald moet worden ook als er geen gebruik van wordt gemaakt, het werk dat wezenlijk verschilt van werk in het burgerleven en dat zich afspeelt binnen een systeem dat al even verschillend is. Dan blijkt dat de huidige situatie onrechtvaardig is. Een betere beloning kan een eerste stap in de richting van compensatie van die ongelijkheid zijn.

Bezuinigingen bij de overheid mogen nooit een argument zijn om deze situatie in stand te houden.

Overleg

Wat doet de AVNM eraan? Op alle nivo's laat zij haar stem horen en komt zo op voor de dienstplichtige. In het Centraal Georganiseerd Overleg Militairen kan zij met de staatssecretaris van defensie praten, in de bijzondere commissies van land- en luchtmacht wordt overleg gevoerd met de bevelhebbers. Ook de pas geïnstalleerde Onderdeels Overleg Organen kunnen uitgroeien tot een plaats waar zinvol overleg met plaatselijke commandanten gevoerd kan worden. Om die stem kracht bij te

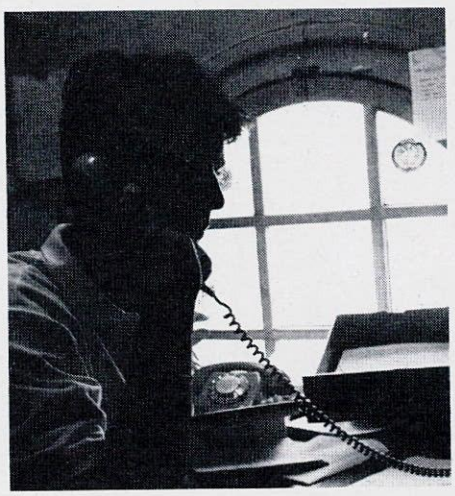

Ombudsman aan 't werk

zetten wordt regelmatig de pers benaderd. Het is immers zeer belangrijk om de publieke opinie achter je te hebben. Als er in Den Haag belangrijke politieke beslissingen genomen worden zal de AVNM politici van haar standpunt proberen te overtuigen.
Wat betekent dat concreet voor de dienstplichtige? Het is natuurlijk zo dat veel van de dingen die bereikt worden via het overleg pas ingaan op het moment dat de dienstplichtigen die het bereikt hebben al afgezwaaid zijn. Dit mag nooit een reden zijn om er maar mee te stoppen. Tenslotte profiteren we nu ook van dingen die door onze voorgangers bereikt zijn.
Maar er is nog meer. Onlosmakelijk met het leger is verbonden een haast onoverzienlijke bureaucratie. Het aantal reglementen is zeer talrijk. Het is dan ook geen wonder te noemen dat veel dienstplichtigen niets afweten van de rechten die ze hebben of hoe ze die moeten krijgen. Veel jongens komen ook in problemen in dienst.

Ombudsman

Om hier verbetering in te brengen geeft de AVNM veel voorlichting op kazernes en worden er brochures uitgegeven. Toch blijven er ook dan veel vragen open. Speciaal daarvoor heeft de AVNM een ombudsman. Een dienstplichtige, net als alle andere leden van het hoofdbestuur overigens, zit de hele dag aan de telefoon om vragen te beantwoorden. Van deze service wordt zeer veel gebruik gemaakt. Om die vragen te beantwoorden heeft de ombudsman alle reglementen en orders tot zijn beschikking. Hij kan een vraag ook doorspelen aan een advocatenkantoor. Iemand die opbelt met een vraag kan dan ook altijd een antwoord verwachten.
De AVNM blijft een bijzondere vereniging. Omdat alleen dienstplichtigen lid zijn wijzigt het ledenbestand zich in zeg maar anderhalf jaar volledig. Om toch groot te blijven moet veel tijd worden geïnvesteerd in het werven van leden. Gelukkig gaat dat voorspoedig en zijn ook veel van die leden bereid zich op allerlei nivo's in te zetten voor de vereniging. Op bijna elke kazerne kun je afdelingsbestuurders van de AVNM vinden. Waar die zitten kun je lezen in het AVNM-maandblad Appèl.
Voor meer informatie kun je schrijven naar de AVNM, postbus 14099, 3508 SC Utrecht of bellen: tel. 030-515865.

Eens een marinier, altijd een marinier?

Een TS-er die aan emancipatie en body-building doet

Cees van der Pas is in opleiding als technies specialist in Roermond. Tijdens een vormingsbijeenkomst met zijn opleidingsgenoten in het kader van de geestelijke verzorging in het Coornherthuis in Zeist bleek, dat Cees nogal uit de toon viel ten opzichte van de anderen. Op een wijze echter die juist respekt afdwong bij zijn groepsgenoten in plaats van hem uit te stoten. Redenen voor EGO-redakteur Jan den Boer om hem te interviewen.

Vertel eens iets van je levensloop?
Thuis ben ik opgegroeid in een situatie, waarin m'n vader arbeidsongeschikt werd toen ik zes jaar oud was. Tussen mijn ouders onderling ging het vóór die tijd al niet, en dit werd van kwaad tot erger. Vader was alkoholist en we zijn als kinderen nogal eens het huis uit moeten vluchten als alles kort en klein werd geslagen. We waren thuis met drie kinderen, allen jongens en ik ben de middelste.
Gelukkig hoefden we nooit naar een tehuis en hebben we altijd, zij het soms met moeite, oplossingen gevonden voor de moeilijke momenten. Het heeft nog jaren geduurd voordat mijn moeder definitief gescheiden is.

Ik denk dat dat heel veel indruk op je achterlaat als kind, is dat zo?
Ja verschrikkelijk veel. Altijd als mijn vader er was, leefden we in een voortdurende spanning. We zijn als kinderen verschrikkelijk bang geweest. Zaten we met z'n drietjes naast elkaar bovenaan de trap te luisteren wat er allemaal gebeurde. Hij begon ons geestelijk te onderdrukken en agressief te doen naarmate we groter werden, omdat hij bang werd zelf een keer aangepakt te worden door zijn eigen kinderen. Ik was al een knaap van een kerel toen ik een jaar of 12/13 was, maar ik heb hem gelukkig nooit aangeraakt. Zo had hij ons afgericht.
Gelukkig ben ik op de goeie weg terecht gekomen. Dank zij enkele hele goede vrienden en mijn vriendin in die tijd. Ik trok erg naar mijn moeder en m'n vader wist dat en dat was de reden dat ik soms als kind het huis werd uitgejaagd of geslagen en dan kon ik op mijn blote voetjes naar die vrienden toe.

„Ik wilde iets zien van de wereld... De mariniers leek me wel wat."

Je kunt eigenlijk zeggen dat je, door die situatie thuis, gedwongen werd heel snel zelfstandig te zijn. Je bent dienstplichtig geweest. Heb je je dienstplicht ervaren als 'ha, lekker van huis weg'?
Ja, ook wel. Ik wilde iets zien van de wereld, iets meemaken in de leuke sfeer.
Ik ben landmacht gekeurd en dan vragen ze, als je een leuke lichamelijke konditie hebt, of je bij de commando's of bij de mariniers wilt. De mariniers leek me wel wat, ik had verhalen gehoord van een oom van me. Dat zag ik helemaal zitten natuurlijk. Dus ik naar de keuring. Nou ik heb een prachtige dienstplichttijd gehad. Hartstikke trots natuurlijk. Ik heb de mariniersopleiding voltooid en op Texel mijn parachutistenbrevet gehaald.
Na een verzoek ingediend te hebben bij de commandant, werd ik geplaatst bij de Amphibische Gevechts Groep (AGGP). Die oefent in de bergen van Schotland en Noorwegen en andere koudweergebieden, om de noordflank van Europa te verdedigen. We zijn toen met negen dienstplichtigen voor het eerst in de geschiedenis van de mariniers naar Noorwegen en Schotland gegaan. En dat was een hele mooie ervaring, dat ik dat voltooid heb.

Heb je toen het gevoel gehad, of misschien nog, van 'wij zijn de binken, de mariniers'?
Ja, ja, want je bent verschrikkelijk trots. Je bent met nog 5 of 6 man uit zo'n 200 man geselekteerd en dan voel je je toch al iets.
En, het wordt er daar al gelijk ingestampt 'Eens een marinier, altijd een marinier'. Wij zijn de toffe jongens, zo gaat het. En zo word je ook opgeleid. Je wordt gewoon keihard opgeleid. Je moet gewoon doen wat ze zeggen. Het was veel direktiever dan bij de landmacht. Een korporaal bij de mariniers haalde het niet in zijn hoofd dat hij een bak koffie voor je in zou schenken of dat je hem bij zijn voornaam mocht noemen (tijdens de GV-konferentie was er ook een beroepssergeant aanwezig, die dit wel toestond, respectievelijk deed; JdB)

Dat lag daar dus heel gevoelig?
Ja, ze vinden zichzelf gewoon elite hè. Een elitekorps dus en daar voelde ik me helemaal in thuis, omdat je zo trots bent hè.

Ben je na je afzwaaien gelijk overgegaan naar de TS-opleiding. En was dat sowieso geen vreemde overstap voor je?
Eerst ben ik weer terug gegaan naar m'n oude baan bij Fokker, maar daar moesten na één jaar mensen ontslagen worden. Toen heb ik me aangemeld voor ontslag. Ik voelde me daar toch al niet thuis, zo opgesloten in zo'n fabriekshal. Niks voor mij! Toen ik van de mariniers terug kwam in de burgermaatschappij moest ik **verschrikkelijk** wennen om me weer aan te passen. Je

zult het niet geloven, maar daar had ik meer dan een jaar voor nodig. Je bent eigenlijk heropgevoed. Dat trotse gevoel hè! 't Is misschien wel goed voor me geweest, maar toch denk ik ook dat je op den duur een beetje bekrompen wordt. Je mag zelf niet denken, dat doen zij wel voor je. Enne, je wordt in je taalgebruik ook een beetje a-sociaal, ruig en dat komt omdat je niets anders hoort. Na mijn ontslag bij Fokker ben ik werkloos geworden. In die tijd m'n huidige vriendin Yvon ontmoet, weer even gewerkt en weer werkloos geweest voor een jaar. Toen kwam het in me op om bij de landmacht te gaan, want ik wil graag een toekomst opbouwen met m'n vriendin. Zij had inmiddels ook werk gevonden bij de PTT als briefbestelster. Ik heb nog geprobeerd om in Weert te komen als onderofficier, maar mijn vooropleiding was onvoldoende. Uiteindelijk was de TS-opleiding voor mij de enige mogelijkheid om in dienst te komen, want de dienst op zich lag me wel en nu word ik rij-instrukteur.

„...op de TS-opleiding word je als een normaal mens behandeld."

Wat is nou het grote verschil tussen die twee opleidingen?
Ik denk dat je op de TS-opleiding als een normaal mens wordt behandeld. Je wordt klaar gestoomd voor een beroep en ze behandelen je als mens. Bij de mariniers was het meer 'Je bent marinier, en daarnaast ook nog mens'. Het zal ook met mij in die tijd te maken hebben gehad. Je was zo verschrikkelijk trots, je voelde je eindelijk **iemand**, omdat ik me nooit iemand gevoeld had, ergens over mee kon praten.

Cees, je bent 21 jaar en je woont sinds een jaar samen met Yvon, vanmiddag in de groep heb je iets verteld over hoe jij tegen vrouwen aankijkt en hoe jij vindt dat relaties zouden moeten zijn. Vertel daar eens iets over?
Daar speelt het verleden in mee. Ik heb heel goed ervaren hoe het niet moet aan de hand van mijn vader. Ik **gebruik** Yvon niet als vrouw. Samen zijn we mens en moeten we er iets van maken in dit leven. Het leven is toch al zo kort, we moeten het ons zo aangenaam mogelijk maken.

„Je was zo verschrikkelijk trots je voelde je eindelijk iemand..."

Ja, ik was net zo bekrompen als de jongens van mijn groep: 'Ik ga de was niet ophangen en ik was niet af'. Zo ben ik ook opgevoed. Bij de mariniers heb ik dat ook afgehouden. Maar nu denk ik goed na wat ik verder wil doen in mijn leven. Yvon heeft mij erg veel geholpen om mij er aan te herinneren, dat ik haar ook zou moeten accepteren als mens, hoe ze was. Kijk, door dat met mijn vader ben ik ook meer oog gaan krijgen voor mijn moeder. Omdat ik zoveel van

Cees van der Pas

m'n moeder hou en van Yvon, denk ik dat wij een overeenkomst hebben gesloten. Wij proberen als man en vrouw zo gelijkwaardig mogelijk met elkaar om te gaan.

Dat was vanmiddag zo leuk, je schaamt je er niet voor in zo'n mannenklub te zeggen dat je afwast? en strijkt en schoonmaakt enz.
Dat weten ze allemaal van me. Daar hebben we het wel meer over gehad.

Maar als je alle stoere praat van vanmiddag aanhoorde en jij zit daar tussen met het breedste postuur, dan denk je gelijk dat jij daar ook bij hoort!
Zo kom ik misschien wel over.

Ja, maar je onderscheidt je dan wel gelijk op een wijze, die toch veel waardering krijgt uit de groep, alhoewel sommigen er nauwelijks op betrokken zijn.
Die zijn heel erg beschermd opgevoed en dat kun je echt merken. De iets meer volwassen jongens, die wat meer meegemaakt hebben in het leven reageren toch niet zo. Mensen die misschien net van school komen of zoiets, hoor je zeggen dat het enige recht van vrouwen het aanrecht is. Dat zei vanmiddag ook één van de jongens. Daaruit kun je merken dat ze nauwelijks met vrouwen in aanraking komen, die uiteindelijk toch haar eigen mening doorvoeren als ze haar wil ergens op zetten.

Zou bij hen echt het idee leven, dat ze kunnen bepalen hoe een vrouw moet zijn, dat ze bij wijze van spreken kunnen heersen over een ander's leven?
Ja, ik denk het wel, het is een voortzetting van het klassieke rolpatroon, zoals het thuis ook gebeurde. Ik denk dat ze het zullen moeten leren uit ervaring. Ik heb dat zelf meegemaakt in dit jaar dat ik samenwoon. De eerste maanden gingen echt ook niet zo goed. Het is een soort leerproces voor iedereen, voor man en vrouw. Je komt plots bij elkaar en hup... dag en nacht... ontbijt klaar maken, tafel dekken, afwassen, de was doen, strijken, enz. Dat moet allemaal gebeuren, terwijl je daar eerst geen benul van had. Dan merk je pas hoeveel een vrouw moet doen. Maar Yvon had toen een baan en ik was werkloos en dus moest ik voor het huishouden zorgen, dat hadden we van te voren afgesproken. Dat heeft best wel problemen opgeleverd.
Dan sliep ik bijvoorbeeld lekker uit en toen werkte Yvon in de horeca van 's morgens zes uur tot elf uur. Als ze dan van haar werk thuis kwam had ik de zaakjes nog niet voor elkaar. Nou dat leverde spanningen op en dat ging op het laatst niet meer. Ze is goed over de rooie gegaan, we hebben veel gepraat en ik heb daar veel van geleerd. Kijk, 't is een kwestie van geven en nemen en Yvon heeft me toen geleerd, dat ik op zo'n moment ook verplichtingen had. Dat als ze thuis kwam ze niet nog eens weer alles moest doen. Dat ben ik me toen goed gaan realiseren. Ik ben me toen meer verantwoordelijk gaan voelen voor de huishouding en tot nu toe is me dat ook aardig gelukt.

Toch moet er dan een goede basis tussen jullie geweest zijn en nog?
Ja, dikwijls zie je om je heen hoe leuk het gaat tussen mensen en dan vraag je je af waarom zou dat voor ons niet weggelegd zijn. Daar hebben we veel over gepraat, dikwijls tot huilen toe. Je moet toch iets kwijt hè, van wat je gemist hebt.

„Geen enkele emotie en gewoon doorstampen...
Er worden veel gevoelens verdrongen."

Goed zeg, je zit dan in zo'n mannenwereld waarin de stoerheid hoogtij viert en dan durf je rustig te zeggen, dat je als man mag huilen, terwijl juist veel mannen daar schamper op reageren, zo van 'kijk eens, een kerel die huilt'.
Ja, precies een mietje. Waarom niet? Waarvoor zou ik me inhouden. Dat is de kwaal die veel mannen hebben, dat het er op latere leeftijd allemaal uitkomt, zoals zenuwaanvallen en stress. Belangrijk is, dat je goed met elkaar kunt praten, net zo goed als dat je met elkaar kunt lachen en huilen. Kortom, je emoties kunnen tonen.
Ik heb het er nog steeds verschrikkelijk moeilijk mee als ik langs een bepaald café kom, afgeladen vol en dan zit mijn vader daar helemaal alleen aan een tafeltje, dan springen de tranen in mijn ogen. Dan wil ik hem eigenlijk helpen, maar het gaat niet meer, hij is niet te helpen, we hebben het al twintig jaar geprobeerd. Die man leeft in een andere wereld. Dan komen de emoties los.

Hoe liggen dit soort dingen in je opleiding?
Ach, ik word toch op een bepaalde plaats gedrukt, omdat ik marinier ben geweest. Ik word gezien als iemand die alles moet kunnen, fysiek vooral. Bij de TS kun je meer mens zijn (en dus je emoties tonen) dan bij de mariniers, daar ▸

Mannen: mannelijk?

Maandagmorgen op een willekeurige kazerne in Nederland. De manschappen zijn weer terug van een weekend bij vriend(en), vriendin(nen) of familie.
Zo'n weekend in de burgermaatschappij blijkt altijd weer aanleiding te zijn om die ene vraag te stellen: 'Hoe vaak?'
Dit maandag-ochtend ritueel zouden we kunnen opvatten als een beoordelingsrite voor het vaststellen van 'mannelijkheid'. Mannelijk? Hoezo, mannelijk? Waarover hebben we het dan eigenlijk?

Stellen wij ons een kraamkamer voor, ergens in Nederland. Alles is in gereedheid gebracht voor de ontvangst van een nieuw mensenkind. Kosten noch moeite zijn gespaard, men verwacht en krijgt uitgebreide medische en sociale aandacht. De kinderkamer is ingericht, het wachten is op de aankomst van die nieuwe wereldburger.
De bevalling verloopt voorspoedig, het nieuwe mensenkind is kerngezond. Niet alleen die gezondheid, maar ook het biologische geslacht (heeft 't een lulletje of een kutje) van dat mensenkind zijn de zaken die volwassenen in eerste instantie willen weten.
Dat biologische geslacht wil men niet alleen weten voor de inschrijving in de registers van de burgerlijke stand.

„'t Is een jongen!" EEN JONGEN. Deze, vaak met tranen gepaard gaande, constatering was niet alleen vroeger, maar is ook nu nog van wezenlijke betekenis voor de wijze waarop dat wezentje zal worden opgevoed en bejegend. En: hoe dat wezentje zichzelf zal gaan zien, voelen en ervaren. Dat lulletje wordt onderdeel van het sociaal geslacht (het kutje op haar beurt natuurlijk ook).
Zo werd tot voor kort de eerst-geboren zoon geacht als eerste verantwoordelijk te zijn voor de toekomstige voortzetting en vertegenwoordiging van het familie-eigendom en de familie-naam. Dit gold zowel voor de rijken als voor de minder-vermogenden. Meisjes werden niet in staat geacht **deze** funkties te vervullen. (In China werd om die redenen de meisjes, die eerst-geborenen waren, geen lang leven gegund).
In de huidige westerse wereld vervullen jongens en mannen deze familiale funkties niet meer, of zijn deze funkties op zijn minst van minder betekenis geworden.

Het geslacht, het sociale geslacht om precies te zijn, heeft echter zijn economische en sociale betekenis allerminst verloren. Man-zijn heeft ook heden ten dage nog veel ekonomische en sociale voordelen (en nadelen misschien?). Mannen hebben gemiddeld betere banen en derhalve hogere inkomens dan vrouwen. Mannen hebben meer politieke macht dan vrouwen, enzovoort. Kortom: mannen hebben aanzienlijk meer in de melk te brokkelen dan vrouwen. Maar voor hoe lang nog? Steeds meer vrouwen 'dringen door' in 'typische' mannenwerelden (het leger bijvoorbeeld).

Sekse-rolgedrag

Veel woorden en vellen papier zijn vuil gemaakt aan mogelijke verklaringen van die verschillen tussen mannen en vrouwen. Daarbij ging (en gaat) het om de vraag of de verschillen tussen mannen en vrouwen in de 'natuur' waren (zijn) gelegen of meer uit psychologische of sociale omstandigheden waren (zijn) te verklaren.
Biologische verschillen tussen mannen en vrouwen zijn niet te veronachtzamen, dat wist de mens waarschijnlijk al vanaf zijn prille bestaan, maar welke waarde en welke consequenties kunnen of moeten daaraan worden verbonden?
Enigszins gechargeerd, maar daarom nog niet een leugen, zouden we kunnen stellen dat tot de opkomst van het feminisme aan het einde van de jaren zestig, ideeën over 'man-zijn' en 'mannelijkheid' normbepalend waren in het denken en doen van veel mensen. Vrouwen en vrouwelijkheid waren daarvan slechts afgeleiden en tegenpolen.
Het waren (en zijn?) de feministen die duidelijk maakten dat de wereld er niet zó eenvoudig uit zag, veel meer bleek gezegd te kunnen worden over (on)gepast sekse-rolgedrag.
Sekse-rolgedrag wordt tegenwoordig niet meer opgevat als een door de natuur gegeven fenomeen, maar iets dat mensen elkaar leren en in stand houden. Dit betekent dan ook dat mensen in principe in staat zouden moeten zijn veranderingen aan te brengen in het sekse-rolgedrag.

---

was het precies omgekeerd. Geen enkele emotie en gewoon doorstampen. Misschien was dat dan toch uiteindelijk de reden, dat ik me er niet thuis voelde. Ik ben ook iemand die graag mensen helpt die in de problemen zitten, net zo als ze mij vaak hebben geholpen in mijn probleemsituaties.

En nu, na alle gesprekken van vandaag?
Je weet nu iets meer van de mensen waar je mee omgaat, hoe ze denken. Er worden veel gevoelens verdrongen. Dat is ook mannen eigen. Door de eeuwen heen is dat er ingestampt en dat is niet zomaar verdwenen. Maar als je zoals vandaag erover praat, dan durven de jongens toch ook iets meer van zichzelf te laten zien dan bijv. de eerste weken. En daardoor leer je ze veel beter kennen. Beter dan dat ik ze bijv. in 8 maanden diensttijd heb leren kennen. Normalerwijs gesproken doe je overdag je werk en 's avonds train ik body-building, heel intensief, dus dan leer je je maatjes niet zo veel beter kennen.
Met dit soort dagen praat je serieus met elkaar over dingen die je interesseren, je verbreedt je geest, je kijkt anders om je heen, dat is bevredigend.

Jan den Boer

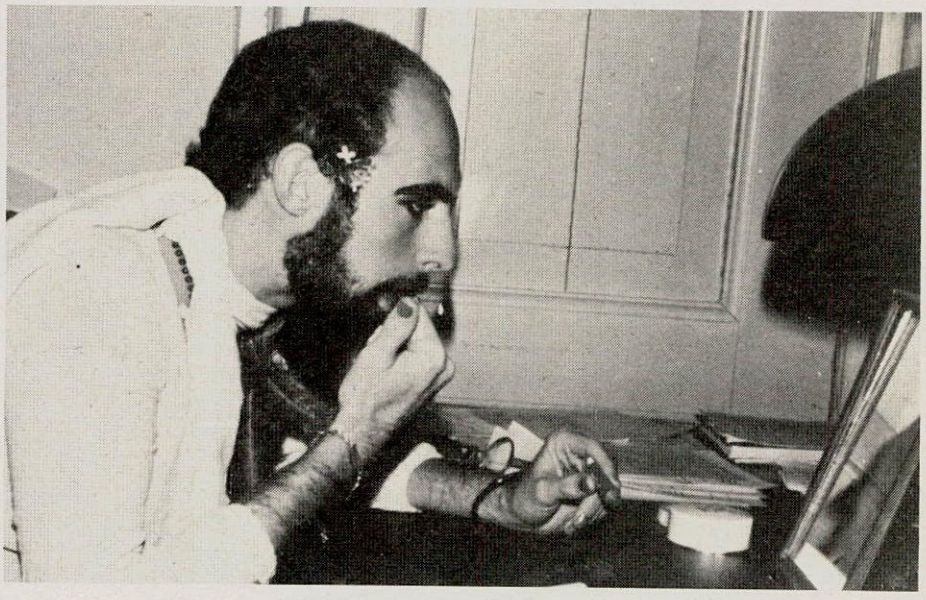

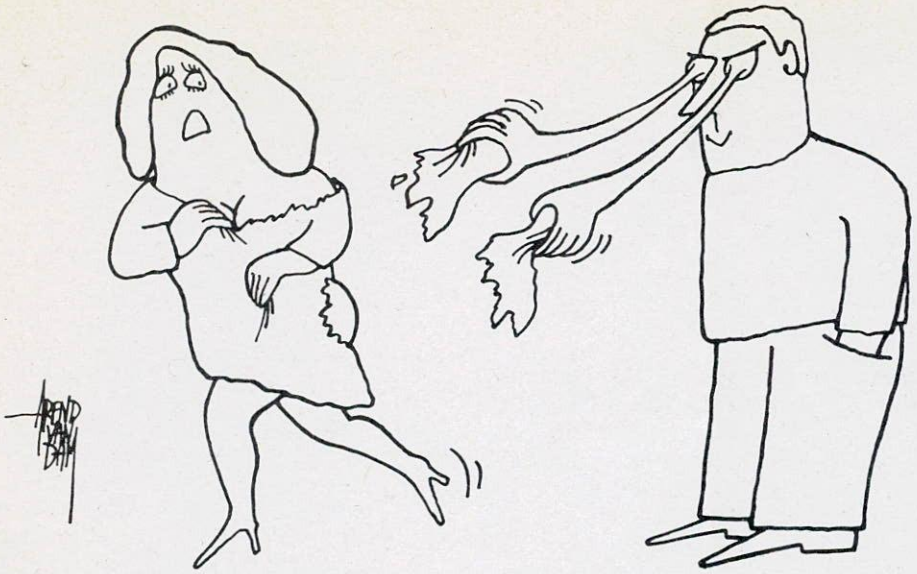

In de vorige EGO van september verscheen het eerste artikel in een reeks over 'mannen en seksualiteit'. We vroegen om reakties van lezers – die blijven welkom, ook op dit artikel – en ontvingen er een drietal van de tekenaar Arend van Dam, waarvan we er hier één afdrukken.

Mannelijk – vrouwelijk

Het onderscheid tussen 'mannelijk' en 'vrouwelijk' is echter niet alleen een kwestie van gedragingen. De gedragingen zijn namelijk op hun beurt gegrondvest in ideeën, zo men wil ideologieën, over passend sekse-rolgedrag. En die ideologieën zijn minder gemakkelijk te veranderen.
Weinig begrippenparen en verbeeldingen zijn zowel duidelijk als verwarrend tegelijk als dat begrippenpaar mannelijk/vrouwelijk. Mannelijk wordt opgevat als 'logisch' en 'natuurlijk' onderdeel van het man-zijn; vrouwelijk als 'logisch' en 'natuurlijk' onderdeel van het vrouw-zijn. Mannen die jurken dragen zijn dan wel man, maar mannelijk? Vrouwen die een pijp roken zijn dan wel vrouw, maar ook vrouwelijk?
Mannelijkheid wordt in de huidige samenleving veelal geassocieerd met agressiviteit, ongevoeligheid, kracht, overheersing, seksbelust en vrouwonderdrukkend zijn. Associaties die tegenwoordig geen positieve betekenissen (meer) hebben. Wie wil anno 1985 (nog) worden aangezien voor ongevoelig of vrouwonderdrukkend?

Mannelijkheid of man-zijn kan in het alledaagse verkeer nogal uiteenlopende en wisselende positie innemen. Uiteenlopender dan de bovengenoemde opsomming in eerste instantie zou doen vermoeden.
In een samenleving bestaan echter niet alleen normen en waarden met betrekking tot 'mannelijkheid' en 'vrouwelijkheid', maar ook verbeeldingen. Verbeeldingen die vaak nog minder eenduidig zijn dan die normen en waarden. Kleding bijvoorbeeld. Door middel van kleding kan uiting worden gegeven aan een (gewenste) levensstijl of een bepaald man- of vrouwbeeld. Ooit een body-builder gezien in een badpak?
Mannen dragen broeken, colberts, overhemden en t-shirts. De klederdracht van de twintigste-eeuwse westerse man. De Parijse mode-ontwerper Jean Paul Gaultier probeert een nieuwe trend te zetten in de mannenmode: jurken! Geen jurken voor travestiefeesten, maar jurken voor alle dag. Het zal echter lang duren dat mannen het weer 'normaal' zullen gaan vinden om een jurk te dragen.
Maar niet alleen kleding kan worden gezien als een middel ter verbeelding van 'mannelijkheid'. Laten we eens kijken naar de verzorging van het lichaam.

Luchtjes

Tot in de jaren zestig gebruikten de meeste mannen ten hoogste zeep om zich te ontdoen van zweet- en andere luchtjes. Een man die niet naar zeep of zweet rook, maar naar parfum was minstens artiest of dandy. Als 'ie al niet van de verkeerde kant' was. Tot de aftershave als massa-produkt op de markt verscheen.
Op verjaardagen werden plotseling niet alleen sokken, dassen en sigaren aangeboden, maar voornamelijk liters van die, toen opeens, mannelijke luchtjes. Vanaf die tijd gingen ook bouwvakkers, trukkers en militairen, soms pregnante, luchtjes achter zich aan slepen.
Het hek is dan van de dam, de commercie zit niet stil. Na de after-shaves kwamen de eaux-de-toilette en recentelijk zelfs huidverzorgende artikelen speciaal voor mannen.
Paco Rabban, bijvoorbeeld, probeert zijn producten als volgt aan de man te brengen: „Dagelijks houden wij ons bezig met de oefening van spieren, wij maken ons zorgen over onze levensstijl, wij trainen ons lichaam en onze geest zo goed mogelijk, maar vergeten vaak aandacht te schenken aan onze huid, aandacht die zij verdient. (...) Vandaag de dag zien we dat mannen weer aandacht aan hun huid schenken. Het werd tijd, de mannelijke huid verdient door sportieve activiteiten, vermoeidheid, reizen, dagelijkse beslommeringen eigenlijk nog meer aandacht dan die van de vrouw."
Huidverzorging, eens geacht te behoren tot de exclusieve beslommering van vrouwen, is een historische vergissing, zo wil de reclameboodschap ons doen geloven.

Oorringen

Het oorknopje als laatste voorbeeld van de verschillende manieren waarop mannelijkheid kan worden verbeeld.
Oorknopjes of oorringen zijn geen ongebruikelijke onderdelen meer van de sieraden die mannen dragen. Zij behoren zelfs tot de logistieke uitrusting van mannen die zich zelf het predikaat 'stoer' willen toekennen. En dan te bedenken dat nog geen tien jaar geleden het oorringetje hèt herkenningssymbool was van homoseksuele mannen. En nog langer geleden waren het alleen mannen die op zee leefden die oorringen droegen.

Gezien de terechte kritieken van feministen en de uiteenlopende mogelijkheden in verbeeldingen van 'mannelijkheid', zou het misschien tijd worden dat 'echte' mannen zich eens meer gaan bezig houden met díe betekenissen van de verschillende verbeeldingen van het man-zijn, dan met de vraag of ze wel 'genoeg man zijn'.
Een nummertje of spierbundel meer of minder zou misschien wel eens minder belangrijk kunnen zijn dan het onderkennen van en spelen met sekse-rolgedrag.

Klaas Soesbeek

vaste prik

EGO: het enige blad dat niet afvalt

de paus reist alsof iedere dag er een is

je kunt van Reagan zeggen wat je wilt...

Rudink en face: spaarzegel

het beeld dat ik van Amerikaanse en Russische leiders heb – is een schrikbeeld

ook een soldaat heeft roostervrije dagen

de keukenmeesters van D'66 en PvdA heten Schraalhans en Kok

EGO durft te leven

Kiss of the spiderwoman

Verrassing uit Brazilië

„Wat me in de roman onmiddellijk trof, was het feit dat twee mannen met volkomen verschillende sociale, politieke en psychologische achtergronden, toch vrienden kunnen worden en hoe die relatie hun leven beïnvloedde. Ik vind 't altijd fantastisch om tot het uiterste te gaan, om risico's te nemen. Wat is moeilijker te realiseren dan twee mannen in een cel en verder niks? Anderhalf uur dialoog, een half uur flashbacks plus een heel klein aantal scènes buiten de cel. Een pracht van een uitdaging."

Dit zijn woorden van Hector Babenco, de Braziliaanse regisseur die met **'Kiss of the spiderwoman'** een zeer verrassende film naar het festival in Cannes stuurde, als officiële inzending van Brazilië. Eerder had Babenco al naam gemaakt met zijn macabere, maar prachtig gemaakte Pixote, over een groep straatboefjes in een Braziliaanse stad. 'Kiss of the spiderwoman' werd gemaakt naar een boek van Manuel Puig, en vertelt het verhaal van twee mannen die in een Zuid-Amerikaanse gevangenis een cel delen. De één is een homoseksueel, die vastzit omdat hij een minderjarige jongen heeft bemind, de ander is een politieke activist.

Als de film begint, zie je eerst de homoseksueel, Molina, die bezig is een romantisch verhaal aan zijn celgenoot te vertellen. 't Is een ouderwetse Duitse propagandafilm die hij ooit heeft gezien en waar hij zó van onder de indruk was, dat hij hem nog glashelder op zijn netvlies heeft. Met zijn roodgeverfd haar, zijn opgemaakte gezicht en zijn gebloemde kimono is hij hijna lachwekkend, helemaal als je later Valentin, de andere gevangene, te zien krijgt. Valentin is zeer mannelijk, met donkere ogen en een baard. Aanvankelijk wordt hij misselijk van Molina, vooral omdat die volledig voorbij gaat aan het feit dat de film die hij zo mooi vond, een Nazifilm was, over een Parijse nachtclubzangeres die verliefd wordt op een hoge Duitse officier. Later raakt hij steeds meer in de ban van de vertelling, en ontspinnen zich aan de hand van het filmverhaal vele, soms heftige, woordenwisselingen.

Wat Valentin niet weet is, dat Molina met hem samen in een cel is gezet om te proberen hem uit te horen over zijn politieke contacten. Als Molina daarin slaagt, mag hij eerder terug naar huis. Maar tussen Molina en Valentin ontstaat een diepe relatie, niet zozeer een homoseksuele, meer een humane. Vooral wanneer Molina zich uitermate zorgzaam toont en nergens voor terugdeinst als Valentin een hevige aanval van diarrhee krijgt als gevolg van vergif in zijn eten, geeft Valentin zich steeds meer bloot.

Wat de film extra fascinerend maakt is het feit dat de vrouw, die in de filmbeelden van Molina de moffenhoer speelt, dezelfde is die in de flashbacks van Valentin's leven zijn geliefde, Marta, blijkt te zijn. Later, wanneer Molina aan een ander verhaal begint, over een spinvrouw (de vrouw uit de titel), wordt ook zij gespeeld door dezelfde actrice, Sonia Braga.

Hoewel Molina weinig loslaat tegen de gevangenisdirectie, mag hij toch op een dag naar huis. Ze vermoeden, terecht, dat hij buiten zijn cel contact zal zoeken met de politieke groepering van Valentin. Dat doet hij inderdaad: op het moment dat hij zal worden vrijgelaten, stemt hij toe in het verzoek van Valentin en laat zich een telefoonnummer in het

William Hurt en Raul Julia als Molina en Valentin in 'Kiss of the spiderwoman'

film in 't kort

The emerald forest

In 'The emerald forest' gaat regisseur John Boorman in op hetzelfde onderwerp dat Werner Herzog inspireerde tot zijn film 'Where the green ants dream': de verwoesting van oorspronkelijke woongebieden waar nog oeroude volkeren leven, door Westerse bedrijven die hun wereld willen uitbreiden. Boorman heeft er een geromantiseerd verhaal van gemaakt, maar de boodschap blijft dezelfde. Bill Markham werkt aan

Powers Boothe in 'The emerald forest'

een dam in het Amazonegebied. Tijdens die werkzaamheden wordt zijn zoontje ontvoerd door een Indiaanse stam uit het stenen tijdperk, de 'onzichtbare mensen'. Markham zoekt de volgende tien jaar naar zijn kind. Als hij hem terugvindt, is de jongen volledig Indiaan geworden. Hij wil niet meer naar de 'dode wereld' terug en ook Markham begint in te zien hoe verkeerd de Westerlingen bezig zijn. Om zijn film te kunnen maken en zo authentiek mogelijk te ensceneren, woonde Boorman een poos bij stammen in het gebied van de Xingu rivier. Hoofdrollen worden gespeeld door Powers Boothe, Charley Boorman (zoon van de regisseur), Meg Foster en een groot aantal Indiaanse mannen en vrouwen.

Cocoon

Regisseur Ron Howard, (Ritchie in de tv serie 'Happy days') ontwikkelt zich tot een all-round regisseur, die steeds meer waardering begint te oogsten voor zijn films. Met 'Splash', de film over een zeemeermin en haar New Yorkse minnaar, kreeg hij al veel handen op elkaar en zijn nieuwe film 'Cocoon' is een regelrechte hit, in de orde van populariteit van 'E.T.' en 'Close encounters' van Spielberg. Het onderwerp is dan ook even fantastisch: een groep bewoners van een andere planeet komt, vermomd als aardse stervelingen, naar de aarde om een aantal soortgenoten op te halen die ze duizenden jaren geleden, tijdens een overhaaste vlucht hebben moeten achterlaten. De wezens zitten in manshoge oesters, die de ruimtebewoners 's nachts uit zee ophalen en zolang in het zwembad van het huis deponeren, dat ze hebben gehuurd voor hun verblijf op aarde. Ze weten niet, dat drie oude mannen uit het belendend bejaardentehuis dagelijks clandestien een duik in dat zwembad komen nemen. De mannen ontdekken al snel, dat er van de

Brian Dennely (l) in 'Cocoon'

oesters een mystieke werking uitgaat: ze worden weer jonge jongens voor hun gevoel. De zaak lekt uit, alles dreigt in het honderd te lopen en nog maar net loopt het goed af, met een uiterst spectaculair slot. De film is professioneel, mooi, spannend en humoristisch, maar hij is vooral vriendelijk, menselijk, ik zou bijna zeggen on-amerikaans. Schitterende rollen van o.a. Wilford Brimley, Don Ameche, Hume Cronyn en Jessica Tandy. De dochter van Raquel Welch doet ook mee, en Steve Guttenberg, de grote man uit de beide Police-Academy films. Niet missen!

Pale rider

Een paar woorden over 'Pale rider', de nieuwe van Clint Eastwood. Na zijn 'Dirty Harry' films had ik hem eigenlijk

Clint Eastwood in 'Pale rider'

afgeschreven, maar in 'Pale Rider' zit hij als vanouds op een paard, hoed op 't hoofd, en opeens is hij weer de jongen uit 'Rawhide', die ik vroeger zo leuk vond. Al is hij inmiddels 55 jaar, hij draagt de film moeiteloos. Het verhaal kon uit een computer komen: kwaad belaagt goed, kwaad is met velen, goed is een klein groepje. Goed wint toch dankzij ingrijpen van de geheimzinnige Pale rider. Doet er niet toe: de film is schitterend van kleur en van lokaties. Behalve Eastwood spelen Carrie Snodgress, Christopher Penn en Michael Moriarty memorabele rollen. Eastwood voerde ook de regie en was producent.

De rode droom

Voor de Nederlandse filmdagen maakte Pieter Verhoeff een geslaagde film over het proces-Hogerhuis, dat rond de eeuwwisseling de gemoederen in Friesland maar ook daarbuiten hevig bezighield. (Wim Heij schreef uitvoerig over de zaak Hogerhuis in EGO van maart). Drie broers met socialistische sympathieën werden ten onrechte van een roofoverval beschuldigd en verdwenen achter tralies. De politie reed deze scheve schaats om de toenemende onrust de kop in te drukken, die de roden in het verpauperde en arme Friesland veroorzaakten. Een mooi, pasklaar drama dat erom vroeg verfilmd te worden. De film wordt in het Fries gesproken (een unicum tot nu toe) en

Peter Tuinman in 'De rode droom'

wordt in de bioscopen ondertiteld. De Friese acteur Peter Tuinman blijkt in de hoofdrol volkomen op zijn plaats. Net als in zijn film 'Het teken van het beest' weet Verhoeff als een kunstschilder om te springen met het prachtige boerenlandschap in onze Noordelijke provincie.

L.v.O.

---

oor fluisteren. Met die daad heeft hij Valentin willen bewijzen dat hij zijn vriendschap waard is. Valentin op zijn beurt is de weke homoseksueel veel beter gaan begrijpen en durft hem de uiterst riskante informatie door te geven...

De beide hoofdrollen in deze beklemmende film worden gespeeld door Amerikanen: William Hurt, die notabene debuteerde als zeer heetgebakerde hetero in 'Body heat' tegenover Kathleen Turner, maakt van Molina een man die je met afgrijzen en medelijden aanziet, maar die in de loop van het verhaal steeds meer bewondering en begrip afdwingt. Raul Julia ('Tempest', 'One from the heart') is een prachtige, politiek zeer gemotiveerde Valentin. Een schitterende film, met sobere middelen gemaakt, die je beslist moet gaan zien!

Leo van Opzeeland

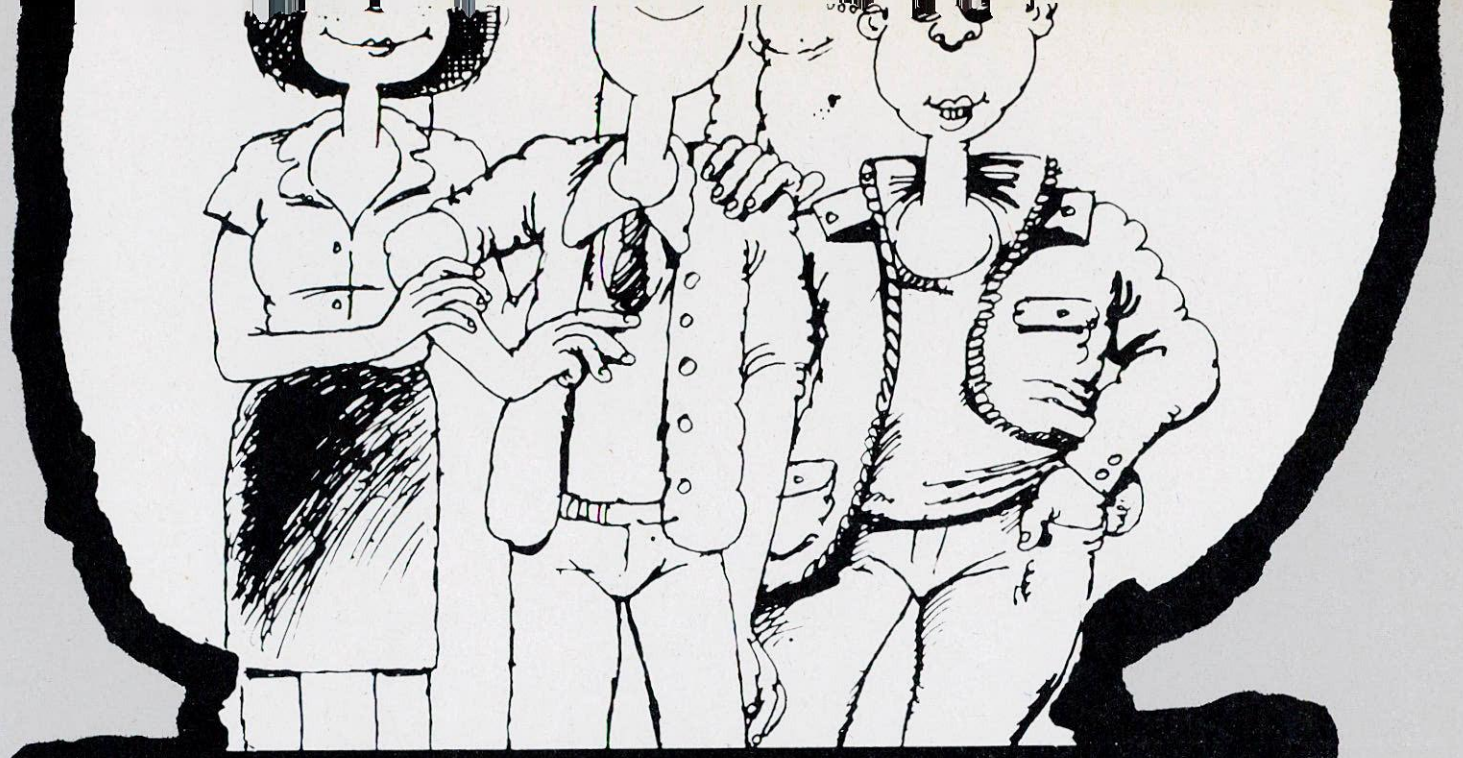

KOM NIET AAN M'N MAKKERS!

gedicht

Nevenstaand gedicht is uit de bundel 'Gedichten tegen de atoomoorlog' van de dichter/jurist Manuel Kneepkens. De opbrengst van deze bundel was bestemd voor het onlangs (19-21 september) in Rotterdam en Brussel gehouden Tribunaal voor de Vrede. Het Tribunaal hield zich bezig met de vraag of het kernwapenbeleid van de Nederlandse en Belgische regering wel in overeenstemming was (en is) met het nationaal en internationaal recht.
Ook al heeft dit Tribunaal inmiddels plaatsgevonden, de gedichten van Kneepkens zijn er niet minder door geworden.
De bundel is te bestellen door storting van *f* 9,– op postgiro 15602 van het Tribunaal voor de Vrede, Postbus 2746, 3000 CS Rotterdam o.v.v. Gedichten.

TOAST OP DE JAREN TACHTIG

Buik &/schedel vol maanlicht, danst uw gastheer//Mr Lotus Plutonium//lachend...//(de Rechterarm rechtop/een bazooka/een Uzi)//Zijn Gasten/Naakten/behangen met waanzin. Pantsers parfum. Oogverblindend!//Lallend/over de oesters &/cocktails/THE PLUTONIUM SET//.Dood/vermomd in rokkostuum. Angst in Groot Gala// Als op alle Party's...: 'Op de *Horror* die komt!'

berichten

Jongeren in Frankrijk begonnen ermee, maar als een olievlek verspreidt zich het opgestoken handje tegen racisme over meer landen. Ook in Nederland. Iedereen kan zo'n button op bloes of jas spelden. Laat maar zien waar je staat en dat men bij jou met racistische opmerkingen en grappen aan het verkeerde adres is.
Naast de button (*f* 0,75) zijn er nu ook stickers verkrijgbaar (*f* 0,30) en vierkleuren posters *f* 1,– (bedragen exclusief porti). Te bestellen door het vereiste bedrag over te maken op giro 4159353 ten name van Jongerencomitee „Kom niet aan m'n makkers", postbus 520, 3440 AM Woerden onder vermelding van de bestelling. Tel. 03480-16441.

HVB HUMANISTISCH VREDESBERAAD & LANDELIJKE WERKGROEP HUMANISTISCHE JONGEREN **LWHJ**

organiseren op

23-24 november

een weekend in het

Coornherthuis, Zeist

over

VREDESOPVOEDING

OPVOEDING TOT WEERBAARHEID ZONDER GEWELD
GENERATIES MET ELKAAR IN GESPREK

aanvang za 10.30 u.
einde zo ± 16.00 u.

kosten *f* 50,- p.p.
(incl.overnachting, maaltijden, koffie en thee)

max. 50 deelnemers

aanmelden vóór 1/11
bij Hans Vertigaal,
Land.Hum. Centrum,
Postbus 1 1 4,
3500 AC Utrecht
tel. 030- 318145

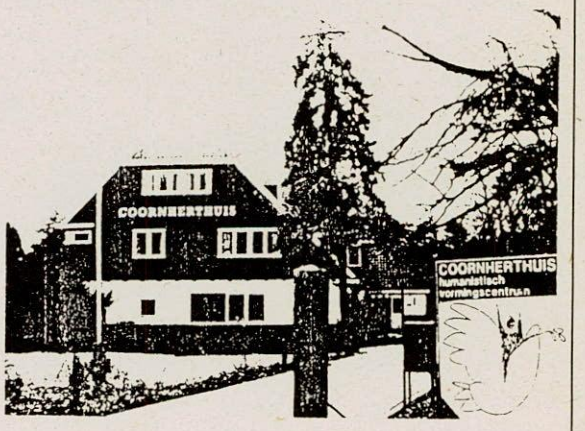

informatie en dokumentatie worden nadien toegezonden

Dierenfoto's op kalender '86 van Natuurmonumenten

Het is al bijna traditie geworden, dat in een herfstnummer van EGO aandacht wordt besteed aan de nieuwe jaarkalender van de Vereniging tot behoud van natuurmonumenten in Nederland. En de kalender '86 met dierenfoto's van Fred Hazelhoff is ditmaal groter en mooier dan ooit. Natuurmonumenten – d.w.z. in feite haar eindredakteur van 'Natuurbehoud', Frits Maas, die ook al jaren EGO's vaste milieumedewerker is – koos samen met de fotograaf 13 heel fraaie kleurenplaten uit. De basis voor een jaar lang plezier aan de muur.

Fotograaf Fred Hazelhoff heeft geduld. Dat moet ook wel. Hij maakt dierfoto's. En dieren laten zich in de natuur maar moeilijk dwingen. Het goede licht, een mooie compositie, dat ene moment van stilstaan of juist bewegen: het lukt niet altijd. Het is echt vakmanschap als je zoveel prima platen op tafel weet te leggen.
Hazelhoff houdt lezingen over z'n fotowerk, laat in boeken zien wat hij bedoelt en exposeert op vele plaatsen. Maar hij weet ook dat je er met fotografische kennis alleen niet komt.

Voor goede dierfoto's moet je heel vertrouwd zijn met het buitenleven. In de praktijk betekent dat eindeloos rondzwerven, een goed plaatsje uitzoeken, soms een schuilhut bouwen, wachten, zweten, koulijden. Met veel kennis en inzicht in de natuur is het dan misschien mogelijk juist die ene foto te schieten.

In de kalender '86 komen de volgende dieren voor: vos, kleine zwaan, korhaan, bruine kikker, oeverzwaluwen, grutto, bunzing, edelherten, ijsvogel, egel, eekhoorn en wild zwijn. Op de

omslag een groep edelherten. Door een ringbandsysteem is het formaat aanzienlijk vergroot tot 37 × 48 cm.
De kalender is als gebruikelijk weer laag geprijsd, nl. *f* 14,50 (voor leden van Natuurmonumenten *f* 12,50). Daarmee is het een prima geschenk voor verjaardagen, sinterklaas, kerst, nieuwjaar en alle andere gelegenheden om iets aardigs voor mensen te doen.

Bestelling is mogelijk door overschrijving op postgiro 9933 van Natuurmonumenten te 's-Graveland, onder vermelding van 'kalender '86'.

Lid worden van de Vereniging tot behoud van natuurmonumenten in Nederland kan natuurlijk ook en wel door overschrijving van *f* 30,– op bovengenoemd nummer, o.v.v. 'nieuw lid'. Je ontvangt dan vier maal per jaar het tijdschrift Natuurbehoud, het Handboek met alle natuurterreinen en wandelgebieden en korting op de diverse uitgaven uit de Groene Winkel. Maar bovenal geef je dan de natuurbescherming het zo hoognodige steuntje in de rug.

Leven, wonen en werken in Seedorf (4)

„Men realiseert zich wel degelijk dat men de mensen behoorlijk moet vertellen wat hen te wachten staat."

„Ik denk niet dat de mensen hier van het idee de eerste klap te moeten opvangen erg wakker liggen. Ik geloof niet dat wij, want ik hoor er ook bij, ons dagelijks realiseren dat wij, op pak weg honderd kilometer van de Oostduitse grens zitten. Dat zal zeker spelen wanneer je komt of een keer naar de grens toe gaat, maar je leeft en werkt hier met alle problemen die eigen zijn aan mensen. Zaken die ieder normaal mens bezig houden. Nee, ik denk niet dat er hier veel zijn die voortdurend met het Oostblok in hun achterhoofd rondlopen."

Deze uitspraak is voor rekening van het hoofd van de Sektie Voorlichting van de 41e Pantserbrigade te Seedorf, de ritmeester L. M. J. H. Hupperts. Met hem sprak EGO-redakteur Wim Heij in dit vierde artikel over Seedorf. Uiteraard komt de voorlichting aan de aanstaande Seedorf-gangers ter sprake. Daarnaast zaken als 'in het aangezicht van de vijand', de geïsoleerde ligging, in of buiten de Siedlung wonen, het verenigingsleven en waarin het werk verschilt t.o.v. Nederland.

Hoe lang zit u al in Seedorf?
Ruim drie jaar. Daarvoor heb ik al een keer vijf jaar in Langemannshof gezeten. Tussen deze twee Duitslandperioden heb ik ruim vier jaar in Oirschot doorgebracht. Dit is dus mijn tweede Duitsland-toer; beide overigens op vrijwillige basis.

Het was u dus de eerste keer goed bevallen?
De eerste keer zat ik bij een tankbataljon, dat in zijn geheel verhuisde naar Langemannshof. Nu was het ook toen zo, dat wanneer je persé niet wilde dan ging je ook niet mee. Toch ligt het dan wel wat anders. Wanneer het gehele onderdeel verhuist ligt het voor de hand dat je je er meer happy bij voelt dan wanneer je in je eentje verkast. Maar je kunt rustig zeggen dat ik het verblijf als plezierig heb ervaren de eerste keer en ik het leuk vond dat nog eens een keer mee te maken.

Wat is globaal uw funktie?
Officieel heet het Hoofd Sektie Voorlichting van de 41e Pantserbrigade. De Nederlandse brigades kennen geen officier voorlichter meer. Hier nog wel. De brigade hier is wat groter, er zitten meer onderdelen in. Buitendien komt daar nog bij het Commando Nederlandse Troepen dat op zich al een hele organisatie is. Zeker van belang in dit verband is ook dat je in het buitenland zit met alle daaruit voortvloeiende internationale kontakten. En je hebt de gezinnen en de dienstplichtigen die uit Nederland hier geplaatst worden die, hoe dan ook, een stuk voorlichting moeten krijgen. Tenslotte geven wij wekelijks het brigadeblad 'Griffioen' uit. Vandaar de zwaardere bezetting.

De voorlichting aan de mensen die naar Duitsland komen valt onder uw verantwoordelijkheid?
In feite is de voorlichting zowel aan dienstplichtigen als aan beroepskader met hun gezinnen **niet** de verantwoordelijkheid van mij of de 41e brigade, maar is dat een zaak voor het desbetreffende opleidingscentrum m.b.t. de dienstplichtigen en DPKL m.b.t. de beroeps. Maar we zijn natuurlijk geïnteresseerd in de voorlichting die de mensen krijgen voor ze hier naar toe komen.

Hoe komt het toch dat velen, zoals ook al bleek uit een eerder verschenen artikel in dit blad, ontevreden zijn over de voorlichting? Sfeer en klimaat moet je ervaren, maar konkrete zaken als bijv. de verlofregeling moeten toch over te brengen zijn overeenkomstig de werkelijkheid?
De groep dienstplichtigen kun je splitsen in twee delen, het Ondas- en het Indas-personeel. De Ondassers worden, naar mijn idee, goed voorgelicht.

Het kader gaat van hieruit naar Nederland toe om dat te doen. De kompagnieskommandant informeert zijn eigen kompagnie, hetzelfde geldt voor een eskadron en een batterij. Dat doen ze dus zelf, ik niet. Dus geen professioneel, glad verhaal maar een verhaal van en door mensen waar ze direkt mee te maken krijgen. Uit de eerste hand dus. Daar hoor ik eigenlijk nooit klachten over.
Het probleem zou kunnen zijn, en is dat ook weleens zo, de Indassers. Die worden in principe voorgelicht door het kader van het opleidingscentrum zelf. Het kader heeft een dia-serie ter beschikking en een boekje dat ieder jaar wordt bijgewerkt. Met dat materiaal moeten ze het doen. Er wordt tijdens de opleiding tijd vrijgemaakt voor de Duitslandvoorlichting, dat weet ik. In hoeverre dat altijd tijdig genoeg geschiedt, weet ik niet. Ze krijgen dat normaal gesproken altijd een aantal weken voor ze hier naar toe komen. Of ze het krijgen op het moment dat de keuze al gemaakt is of daarvoor, durf ik ook niet te zeggen. Ik denk dat je beide tegenkomt. In z'n algemeenheid gesproken wordt de voorlichting steeds beter. Men realiseert zich wel degelijk dat men de mensen

Foto's: Wim Heij

Onderofficierswoningen aan de Kronhusenweg in Zeven

behoorlijk moet vertellen wat hen te wachten staat.

Waaruit bestaat die voorlichting?
Die bestaat uit een sfeerverhaal over 'Wat is Seedorf (Hohne of Langemannshof)?' Waarin verteld wordt hoe hier tien parate maanden eruit zien, hoe die gevuld worden met oefeningen en verloven, wat de rechten zijn en de plichten...

Dat wordt aanschouwelijk gemaakt met dia's?
Ja. Maar je kunt iemand met dia's nooit uitleggen wat het betekent om een winter in Seedorf te zitten. Dat kun je proberen, maar dia's zijn en blijven een hulpmiddel. De man die geïnteresseerd is kan die vragen stellen die hij voor wil leggen. De vraag is alleen of hij daarook een zinnig antwoord op krijgt. Van belang is of de instrukteur bijv. zelf in Seedorf heeft gezeten of er zo goed thuis is dat hij kan zeggen het zit niet zo maar zo.

In het vraaggesprek met drie kanonniers van de 41e Ava (septembernummer van EGO) kwam naar voren, dat tijdens de voorlichting een dia werd getoond van de korporaalskantine met als begeleidend kommentaar: „Let u vooral op de eikehouten parketvloer in de korporaalskantine". Men vond het beschamend dat men Seedorf zo trachtte te verkopen.
Dat heeft ook niets met voorlichting te maken.

De suggestieve werking van zo'n opmerking is dat men doet voorkomen alsof men naar een paradijs gaat.
Zo van 'dat zit wel goed daar'. Als ik het zou moeten doen, en we doen het ook weleens zelf, dan moet je je van te voren afvragen: naar wie ga ik toe, wat is de groep en waar gaat het om. Daar passen dit soort opmerkingen niet in.

Eén van de specifieke kenmerken van de Seedorf-situatie is dat het Nederlands meest vooruitgeschoven post t.o.v. het Oostblok is. Hoe gaan de mensen met dit gegeven om?
Ik denk niet dat de mensen hier van het idee de eerste klap te moeten opvangen erg wakker liggen. Ik geloof niet dat wij, want ik hoor er ook bij, ons dagelijks realiseren dat wij, op pakweg honderd kilometer van de Oostduitse grens af zitten. Dat zal zeker spelen wanneer je komt of een keer naar de grens toe gaat, maar je leeft en werkt hier met alle problemen die eigen zijn aan mensen. Zaken die ieder normaal mens bezig houden. Nee, ik denk niet dat er hier veel zijn die voortdurend met het Oostblok in hun achterhoofd rondlopen.

Een ander aspekt van de Duitsland-situatie is de geïsoleerde ligging t.o.v. Nederland, met name in sociaal opzicht. Kunt u daar iets over zeggen?
Dat is erg persoonlijk. Ik denk dat de hang naar Nederland in zijn algemeenheid wel meevalt. Of men hier echt voelt uit Nederland weg te zijn, weet ik niet. Zo ja wat zou dat dan betekenen? Men moet niet vergeten dat verreweg de meeste mensen hier vrijwillig zitten, dat is zeker van invloed.

Hoe vaak gaat u naar Nederland?
Zelden. Hooguit één keer in de drie maanden en dan kombineer ik het vaak nog met een vergadering in Nederland. Wanneer ik dat zo om mij heen beluister zij wij geen uitzondering. De meesten gaan niet zo vaak naar Nederland.

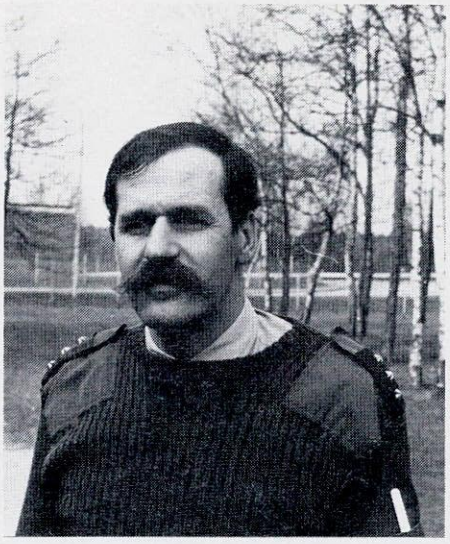

Ritmeester L. M. J. H. Hupperts

Zonder dat dat tot problemen leidt?
Men heeft vrij snel de neiging te denken dat wanneer je van Nederland naar Duitsland gaat er een hoop zal veranderen. Ik kom uit het diepe zuiden van Limburg en voor ik in Duitsland werd geplaatst woonde ik o.a. enige tijd in Wezep. Van daar naar Zuid-Limburg was ook vier uur met de auto en als goede rooms-katholieke zuiderling kwam ik in Wezep in een sfeer terecht, waar op zondag eigenlijk niets mocht, behalve achter het raam zitten. Dat was feitelijk voor mij en mijn gezin minstens net zo geïsoleerd en net zo vreemd als hier op de Noord-Duitse laagvlakte. In Wezep werden op zondag de pakjes sigaretten uit de automaat gehaald. Wanneer ik vergeten was in te kopen had ik niets te roken.
Iedere militair verhuist regelmatig van hot naar haar. En iedere keer moet je weer opnieuw beginnen. Je komt in een straat en je kijkt schichtig om je heen, je moet wennen en de zaak opstarten. Dat moet je in Seedorf ook maar de overgang van Limburg naar hier was lang niet zo groot als van Limburg naar Wezep op de Veluwe. Ik woonde hier een half jaar toen was ik lid van een Schützenverein. Dat herkende ik direkt, want daar was ik twintig jaar mee opgegroeid. Werkelijk, ik voelde me in Wezep veel minder thuis dan hier vierhonderd kilometer verder.

Driekwart van de mensen wonen hier in Zeven in de Siedlung. Nu werk je overdag al met elkaar, is het dan wel zo gezond om in de vrije tijd ook nog weer eens met elkaar te moeten optrekken?
Ik ervaar dat niet zo. De vorige keer woonden wij er niet in, nu wel. Het is een beetje de gewoonte wanneer men niet in de Siedlung woont om er dan wat op af te geven. Men doet nogal eens voorkomen alsof men wel happy is erbuiten, maar erbinnen doodongelukkig. Nu, ik kende in die tijd mensen die in de vrije sektor woonden en zich helemaal niet zo gelukkig voelden terwijl vele anderen in de Siedlung het prima naar hun zin hadden. Dat is nu nog zo. Wanneer je van het hier in Zeven in de Siedlung wonen zelf geen probleem maakt, is het best te doen. Het heeft te maken met je karakter en je houding.
Ik ben hier lid van een voetbalvereniging, waar ik diverse beroepsmilitairen ontmoet en het gaat perfekt. Ik heb er niets te vertellen, ik mag er alleen maar voetballen. Het bestuur bestaat uit goede kollega's, die mij ter plekke duidelijk te verstaan geven wanneer ik slecht speel, dat is geen enkel punt van diskussie. Maar dat is ook mijn houding en die van de andere leden van de groep. Ik kan me overigens goed voorstellen wanneer je hier krampachtig de gemeenschap binnenstapt en meent dat je een aantal dingen niet moet doen, tja, dan kun je je misschien weleens niet zo lekker voelen.

In dat voetbalelftal spelen officieren en onderofficieren?
Ja hoor en dat hoort ook zo te zijn. Het gaat prima.

De aanvoerder is de hoogste in rang?
Welnee. De laatste tijd was dat een sergeant. De hoogste in rang is een luitenant-kolonel en die krijgt ze net zo goed uitgemeten wanneer het niet goed gaat. Dat speelt geen enkele rol. Kijk die overste wordt natuurlijk nooit lid van deze voetbalklub wanneer hij daar problemen mee zou hebben. Dat bedoelde ik zojuist met houding. Het ligt heel sterk aan jezelf.

Ik heb ook weleens andere verhalen gehoord.
Ja natuurlijk komt dat voor. Ik ken ook wel situaties waar het heel vervelend is, waar rang en stand meespelen, maar dat is beslist, ik zeg het met enige nadruk, **niet** representatief voor het verenigingsgebeuren hier in Seedorf. Ik denk dat zo'n man of vrouw, die daar niet mee uit de voeten kan, òf een geweldige zure tijd krijgt óf zich afsluit.
Wanneer je gewoon wilt funktioneren, je kinderen wilt laten spelen met wie ze dat willen, je deel wilt uitmaken van de ▸

vrede: een vrijwel onleefbare situatie

Käthe Kollwitz als beeldhouwster

Zelfportret in brons

Zo ooit in het leven van een kunstenaar de begrippen mens en kunst harmonisch samengingen, dan is dat wel bij Käthe Kollwitz het geval geweest. Het verweer tegen de aanranding van de menselijke waardigheid loopt als een rode draad door het aangrijpende werk van deze vrouw, die tot de grootste kunstenaars van de eerste helft van deze eeuw behoort. Wie van deze tijd iets wil begrijpen zal kennis moeten nemen van Käthe Kollwitz' werk, met daarnaast gedeelten uit haar dagboek en de vele door haar geschreven brieven, die door de goede zorgen van haar zoon Hans in boekvorm zijn verschenen onder de titel: 'Käthe Kollwitz – Ich will wirken in dieser Zeit' (1962), in 1981 als pocketboek.

Käthe Schmidt, zo was haar meisjesnaam, werd te Koningsbergen op 7 juli 1887 geboren. Ze was de dochter van zeer ongewone ouders, het vijfde kind in een gezin, dat in een bijzondere sfeer leefde en waarin waarheid en mensenliefde geen ijdele woorden waren. Geloof en overtuiging waren begrippen waarvoor men zo nodig wilde lijden.

In talloze etsen, litho's, houtsneden en tekeningen heeft Käthe Kollwitz smart en lijden verbeeld in een harteloze en onmenselijke tijd. Ze was in de eerste plaats een grafisch kunstenaresse. Maar ook als beeldhouwster heeft ze indrukwekkend werk nagelaten, hoewel ze zelf van mening was geen geboren beeldhouwster te zijn.

Parijs

De aanwezigheid van het kunstwerk in de ruimte, de inhoud en de dimensies verlangen van de kunstenaar een volledige andere vormgeving dan de tekenstift. Ze had veel bewondering voor de beeldhouwers Auguste Rodin en Constantin Meunier.

---

gemeenschap, dan moet je na vijf uur dat pak ook echt weten uit te trekken. De gemeenschap staat ook niet te wachten op die krampachtigheid, want er blijven voldoende andere 'gewone' mensen over.

Is er voor de beroepsmilitair een verschil in het werken hier in Seedorf t.o.v. een parate eenheid in Nederland?
Kenmerkend naar mijn idee is, dat in Nederland na kwart voor vijf de dienst echt ophoudt, dan is het afgelopen, dan gaat de kazerne alshet ware dicht. De beroeps gaan naar huis evenals een heel groot deel van de dienstplichtigen. De andere morgen om kwart voor acht pakt men de dienst weer op, oefeningen uiteraard uitgezonderd. Dat is hier niet zo. Wanneer ik naar huis ga dan laat ik de dienst niet los. Nu ben ik niet representatief, want ik zit in de vijfdaagse (van maandag tot en met vrijdag. W.H.). Het grootste gedeelte van de beroeps echter zit in een parate regeling, zoveel weken werken, min of meer inklusief het weekend, dan een tijdje verlof. Die mensen laten 's avonds de jongens van hun onderdelen achter. Je kunt daarom hier ook niet zeggen: ik ga kwart voor zes naar huis en morgenochtend om acht uur zien we wel verder. Dat leven betrekt je best bij je bestaan. Ik denk dat dat inhoudt, dat wanneer je hier een aantal jaren gezeten hebt je eigenlijk nauwelijks echt los komt van dit bedrijf. Je hoort mensen dan ook vaak na een periode zeggen: het was leuk, het was erg intensief, maar het is mooi geweest, we zijn verzadigd, we gaan eerst eens een aantal jaren terug.

Toch keren velen voor een tweede of derde termijn terug naar Duitsland. Dat wordt soms ingegeven door de fijne tijd die men hier heeft doorgebracht, soms ook door de teleurstellende ervaringen in de Nederlandse situatie.
Dat is het verschil in betrokkenheid. Dat vergt hier veel van de mensen, maar het wordt ook als heel positief ervaren. Je moet van tijd tot tijd aftanken. Daarom wordt er ook gewerkt met die lange verlofperioden. Toen ik terug ging naar Nederland vond ik het jammer, maar ik was ook verzadigd. Ik had behoefte aan regelmatig weekend-verlof, dus loskomen van het bedrijf. De betrokkenheid met de mensen in het bedrijf is hier echt vele malen groter dan in Nederland, dat vergt veel van de mensen, maar is tegelijkertijd ook het aantrekkelijke. Dat spreekt vooral de jonge beroepsmilitairen sterk aan. Ik denk dat wanneer ik morgen eskadronskommandant zou kunnen worden en men zou zeggen wil je dat in Nederland of in Duitsland zijn, dan aarzel ik geen moment en kies ik voor Duitsland. Hier kun je er samen met je eenheid wat van maken. De man komt maandag op de kazerne en je hebt hem vier weken. Als je ergens aan teamvorming kunt werken, aan motivatie, als je ergens investeert in mensen en er iets voor terugkrijgt, dan is het hier.
In de Nederlandse situatie duurt het ik weet niet hoe lang voor je al je mensen kent, want de man is om kwart voor vijf weg en met het weekend is hij weg. Dat is hier zo anders. Hier leef je zo op elkaars lip, dat iedereen iedereen kent. Maar het gaat veel verder, het elkaar opvangen enz. Natuurlijk is het ook een stukje sociale kontrole, maar dat kan ook z'n goede kanten hebben. De meeste beroepsmilitairen hier in Seedorf voelen zich daar wel bij en ik denk dat dat ook de reden is dat mensen na een aantal jaren Nederland weer terug willen en komen. Je hoort ook vaak zeggen: 'Dat gaat in Nederland allemaal maar naar huis. Er zit geen cement meer tussen'. Je moet alleen omzichtig met dat cement omgaan anders werkt het verstikkend.

U blijft voorlopig in Duitsland?
De eerlijkheid gebiedt mij te zeggen dat dat aan de kinderen ligt. Op het moment dat de kinderen hier niet meer de aansluitende schoolopleiding kunnen volgen, dan ben ik onmiddellijk vertrokken. Dat is voor mij het enige echte kriterium. De kinderen bepalen waar ik op een gegeven moment zit en of ik het nu wel of niet naar 't zin heb is van ondergeschikte betekenis.
(Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer kwam ons ter ore dat de ritmeester Hupperts is overgeplaatst naar SHAPE in België; red.)

Wim Heij

In het volgende nummer van EGO (het vijfde artikel in de Seedorf-reeks) een gesprek met de, ondertussen overgeplaatste, officier van de Welzijnszorg te Seedorf, kapitein K. Sol. Centraal thema: Wat heeft de WZZ de mensen in Seedorf te bieden?

Nadat ze als jonge vrouw grote bijval had geoogst met haar grafische cyclussen 'De opstand der wevers' en 'De Boerenoorlog', bezocht ze tweemaal voor langere tijd Parijs. 's Morgens volgde ze de lessen in de oude Julienschool om zich te bekwamen in de grondslagen van het beeldhouwen en 's middags was ze in één van de vele musea. Enkele malen bezocht ze met haar vriendin Sophie Wolff het atelier van de grote beeldhouwer Auguste Rodin. Daar stond de enorme Balzac, een van de meesterwerken van Rodin. Ook maakte ze kennis met de Zwitsers-Franse Théophile Alexandre Steinlen, de bijzonder gevoelige tekenaar van 'l'Assiette au Beurre'. Na haar Parijse reis is Käthe Kollwitz zich ook gaan toeleggen op beeldhouwen en met groot succes.
Een van haar eerste werkstukken was een groep vrouwen met kinderen, die de naam meekreeg van 'Wenkende of afscheidnemende vrouwen'. Een groep die er zijn mocht!

Verbeelding van smart

In 1914 was Peter, de 18-jarige zoon van het echtpaar Kollwitz, als militair aan het IJzerfront in Vlaanderen, waar hij sneuvelde na enkele dagen. Zijn moeder wilde een gedenkteken voor hem maken. De vormgeving was voor haar een intense geestelijke worsteling. Vanaf 1924 werkte ze dagelijks aan het uiteindelijke resultaat, dat nu te bewonderen is op de Duise militaire begraafplaats in Vladslo, nabij Dixmuide in Vlaanderen. Moeder in een doek gehuld, diep voorovergebogen. Vader opgericht, beide handen voor de borst, oneindige smart in houding en uitdrukking. (Ewald Mataré maakte van deze treurende ouders kopieën, die geplaatst zijn voor de kerk St. Alban in Keulen.)
Toen Ernst Barlach, een beeldhouwer waar Käthe Kollwitz grote vriendschap mee onderhield, in 1938 stierf, vervaardigde ze een bronzen reliëf: 'Verdriet om Barlach'. Ook maakte ze dat jaar een sterk zelfportret in brons, dat bestemd was voor haar zoon Hans. Een geschenk, dat in het kader van de liefde van een moeder voor haar zoon, haar na aan het hart lag. In 1935 ontstond haar grafreliëf, geïnspireerd op de uitspraak van de door haar zo bewonderde Goethe in de Westostlichen Divan... 'Ruht im frieden seiner Hände'. In de jaren 1937-1938 werkte Käthe Kollwitz aan een bronzen Piéta, die te zien is in het Middelheimmuseum in Antwerpen. In deze periode doet ze veel aan beeldhouwen. Bekend is ook 'Toren der Moeders'. Vrouwen verdedigen elkander en hun kinderen tegen het monster van de oorlog. Toen haar man Karl in 1940 overleed, maakte ze een bronzen beeldje, dat hen beiden omarmd weergeeft. Het is in het bezit van een New Yorkse galerie.

Verdriet om Barlach

Moedergroep

Monument in Oost-Berlijn

Vlucht voor het geweld

In 1943 is ze Berlijn ontvlucht vanwege de bombardementen en ging naar het landelijke Nordhausen in de Harz. Het is daar nog rustig. Maar in november 1943 verneemt ze dat haar oude huis in de Weizenburgerstrasse in Berlijn, waar ze gedurende 50 jaren de vreugde van de arbeid kende, totaal is vernield. Maar ook in Nordhausen wordt het gevaarlijk. Toen heeft prins Ernst Heinrich von Sachsen zich over haar ontfermd, een der weinige sympatieke Duitse prinsen, en haar ondergebracht in Moritzburg bij Dresden in de Rudenhof. De oorlog was in het laatste stadium gekomen.

'De oorlog begeleidt me tot het einde', schreef ze in haar laatste brief. Enige dagen voor het einde van de oorlog, op 22 april, stierf Käthe Kollwitz in de ouderdom van 77 jaar. Op de kleine begraafplaats van Moritzburg werd ze ter aarde besteld, terwijl men in de verte het gerommel hoorde van het naderend Russisch front. Het nationaal-socialistisch Duitsland van Hitler ging ten onder in een onbeschrijflijke chaos.

De Weizenburgerstraat in Oost-Berlijn heet nu Käthe Kollwitzstraat. Daar waar eens het hoekhuis met nummer 25 stond woonden een halve eeuw Käthe en Karl Kollwitz, die arts van beroep was. Nu staat er voor een haag een beeld van de moeder, die twee jonge kinderen omstrengelt.
De Wörtherplatz, waarop zij uitkeek, is veranderd in een met groen omzoomde binnenplaats, die ook al haar naam draagt.
Meer dan levensgroot zit ze daar sinds 1957, in brons gegoten naar een ontwerp van de beeldhouwer Gustav Seits. Er omheen zitten moeders op banken terwijl hun kinderen spelen. Als dan een van deze kinderen aan moeder vraagt wie deze vrouw is, hoop ik van harte dat de juiste woorden gezegd zullen worden. Want daar heeft Käthe Kollwitz, die een leven lang strijdbaar naast de moeders stond om de kinderen te beschermen, recht op!

Jan Kooijman

De opstand in Zuid-Afrika

Ik heb op mijn vakantie een radiospreker horen zeggen, dat algemeen stemrecht in Zuid-Afrika nu eenmaal niet kan, want dan krijg je toestanden zoals in Oeganda. Volgens hem kunnen zwarten dus van nature niet omgaan met stemrecht en met democratie. Je kan ook zeggen dat Europeanen het vermogen voor democratie hebben verloren met Hitler, Mussolini, Salazar en Franco! Dat is net zo'n zotte redenering, op het randje van racisme.

Het is nu, met de opstand in Zuid-Afrika (of is het al een burgeroorlog?) in elk geval al zo ver, dat zelfs al gepraat wordt over „zwarten die de blanken in zee willen jagen". Het CDA-kamerlid Joep de Boer heb ik dat tenminste horen zeggen op de radio. En hij schijnt daarmee gelijk te krijgen. Want eind augustus liet de leider van de Zuidafrikaanse bevrijdingsbeweging ANC, Nelson Mandela weten dat hij niet meer wil praten over het 'delen' van de macht, maar over het 'overdragen' van de macht.

Overdragen van de macht

Is Mandela nu even onverzoenlijk geworden als president Botha, zoals ik in een krant las? Welnee, want het ANC heeft eigenlijk de laatste 25 jaar altijd al op dat standpunt gestaan. Toen heeft het ANC namelijk moeten besluiten dat de apartheid alleen nog maar gewapenderhand kon worden overwonnen, omdat alle andere vreedzame middelen niks hadden opgeleverd. Dus is het ANC al 25 jaar bezig om te komen tot 'overdracht' van de macht.
Maar dan nog: Mandela's houding lijkt dan toch te wijzen op een strijd van zwart tegen blank? Ook dat is niet waar. Zo zwart-wit is het nooit geweest in Zuid-Afrika en zo zwart-wit zal het hopelijk ook nooit worden.
Mandela heeft namelijk niet gezegd, dat 'blank' de macht moest overdragen aan 'zwart'. Hij heeft gezegd dat de macht moet worden overgedragen aan 'de meerderheid'.

„Pluk geen vruchten van apartheid" is de nieuwe slagzin van het Komitee Zuidelijk Afrika, dat eerder met „Pers geen Zuid-Afrikaan uit" protesteerde tegen de verkoop van Outspan-sinaasappels. Op 14 september begon een nieuwe boycotactie, gericht tegen al het Zuidafrikaans fruit.

Handvest van de Vrijheid

Dat lijkt een woordenspelletje, maar het gaat wel degelijk om een wezenlijk verschil:
het ANC heeft namelijk al in 1955 in Kliptown op het Congres van het Volk het Handvest van de Vrijheid aangenomen. De eerste bepaling daarvan luidt: 'Zuid-Afrika behoort aan allen die er wonen, zwart èn blank... En daarom nemen wij, het volk van Zuid-Afrika, zwart en blank samen, gelijken, landgenoten, broeders, dit Vrijheidshandvest aan.'
Het Verenigde Democratische Front (UDF) van bisschop Tutu en dominee Boesak onderstreept dit beginsel ook.
Het gaat bij de opstand, bij de burgeroorlog in Zuid-Afrika dus niet om 'zwart' tegen 'blank', maar om de strijd van de meerderheid van de Zuidafrikanen om zich te bevrijden van het systeem dat aan de minderheid alle macht voorbehoudt. Er zitten zwarten aan de kant van die minderheid – de collaborateurs – en aan de kant van de bevrijdingsbeweging doen ook blanken mee, niet alleen dominee Beyers Naudé. Kortom: het is niet zwart-wit.

Bevrijdingsstrijd

Nu zijn er altijd nog mensen die beweren dat zwarten in Afrika bij hun nationale onafhankelijkheidsstrijd er altijd al op uit waren om blanken te doden, omdat ze blank zijn. Het grofste staaltje van zo'n verleugening betreft de Maumau-opstand in Kenia van 1952 tot 1956. Die Maumau wordt er, in de populaire misvatting van de geschiedenis, van beschuldigd blanken massaal en wreed uitgemoord te hebben. In werkelijkheid werden in die vier jaar slechts 32 blanken en maar liefst 13.000 zwarten gedood.
Het geeft geen pas om wat nu in Zuid-Afrika gebeurt met dat traditionele vooroordeel te bekijken. Het geeft geen pas om de Zuidafrikaanse zwarten nu te beschuldigen van racisme, omdat ze zich met geweld verzetten tegen onderdrukking; omdat ze zich juist willen bevrijden van het ergste racisme dat de wereld kent. Het gaat in Zuid-Afrika niet om zwart racisme tegen blank racisme. Het gaat ook niet om zwart nationalisme tegen blanke overheersing. Het gaat ook niet om het in zee drijven van de blanken. Het gaat wel om een bevrijdingsstrijd, tegen een systeem dat gebaseerd is op racisme.

Voor de buitenwereld moet de keus duidelijk zijn: het UDF van Tutu en Boesak; een man als dominee Beyers Naudé; het ANC van Oliver Tambo en Nelson Mandela – zij allen hebben recht op onze steun, omdat zij zo duidelijk het recht aan hun kant hebben.

Karel Roskam

Vertrouwen in een nieuw Zuid-Afrika

Het land waar de zwarte mensen 75% van de bevolking uitmaken. Het land waar de witte mensen de macht (geld) hebben en alles doen om die te behouden. Daar worden wetten voor ontworpen en uitgevoerd. Het begon met de Landwet van 1913. Daarin werd bepaald dat 87% van het land voor de witte mensen bestemd was en 13% voor de overgrote zwarte meerderheid. Daarna zijn nog vele discriminerende wetten uitgevaardigd.

Wat de nieuwsmedia vandaag te vertellen hebben, kunnen we morgen lezen in de geschiedenisboeken. Mijn ervaring is dat daarin vooral de wapenfeiten en de formele politieke ontwikkelingen worden vermeld. De ware geschiedenis van een volk en de situatie waarin de mensen leven, blijven onopgemerkt. Daarvoor hebben we (jammer genoeg) andere bronnen nodig.

Een schaduwgeschiedenis

Ellen Kuzwayo's autobiografie 'Noem mij vrouw' zou als ondertitel kunnen hebben 'Een schaduwgeschiedenis van Zuid-Afrika' en wel in twee opzichten:
– zij vertelt een geschiedenis, die niet belicht wordt in de officiële media;
– de mensen waar het over gaat, staan in de schaduw van het leven door een systematische onderdrukking.
Over de gevolgen van die onderdrukking zegt zij o.a.: 'In een poging zichzelf als volk te redden, hebben ze soms hun toevlucht gezocht tot criminele middelen om het hoofd te bieden aan de verschrikkelijke degradatie en vernedering waarmee ze overladen zijn. Het is een wijze waarop witte mensen ook zouden hebben gereageerd wanneer zij zelf slachtoffers waren geworden van een dergelijke situatie. Waarom worden wij dan als wreed en onmenselijk bestempeld wanneer we na jaren – tientallen jaren – van onderhandelingen en overleg met de heersers van dit land, hetgeen totaal niets heeft opgeleverd, ertoe worden gedwongen om terug te vechten? De zuivere waarheid is dat we in feite met onze rug tegen de muur gedwongen worden te vechten in een poging onszelf uit een tragische situatie van onteigening en levensgevaar te redden.'

Onderwijs

Als moeder, lerares en later als maatschappelijk werkster in Soweto heeft Ellen Kuzwayo zich in het bijzonder betrokken gevoeld bij de kinderen van haar volk. Zij vertelt ook over het grote verantwoordelijkheidsgevoel van de moeders, die onder de moeilijkste omstandigheden proberen een liefdevol

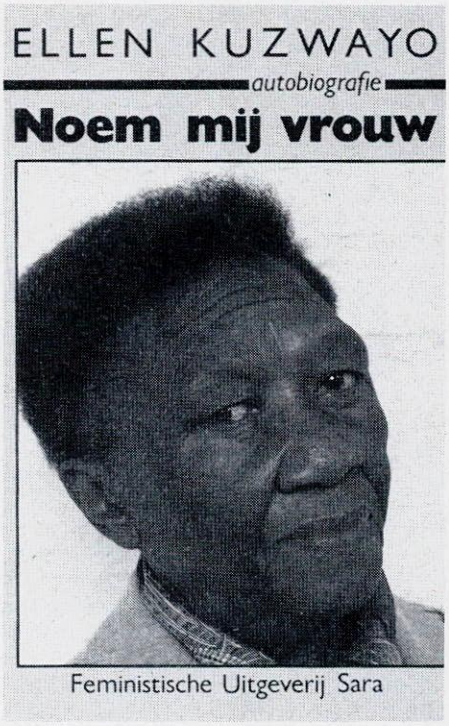

thuis voor haar kinderen te scheppen. De vrouwen staan daar vaak alleen voor, omdat hun echtgenoten ver weg moeten gaan werken. Keer op keer toont zij het belang van goed onderwijs aan. Tot 1956 was het onderwijs voor zwarten in handen van de kerk. Zusters en zendelingen zorgden voor een gedegen en hoog gekwalificeerd onderwijs.

Vele generaties hebben op deze scholen gezeten. Het aantal ontwikkelden groeide en daarmee het bekleden van hoge posten. Wanneer deze traditie van jaren zou zijn voorgezet, dan was de situatie nu heel wat rooskleuriger geweest. Echter in 1956 heeft de regering het onderwijs voor zwarten in handen genomen en sindsdien gaat het berg afwaarts. De leermiddelen zijn ontoereikend, de gebouwen zijn verwaarloosd en half ingezakt, onderwijskrachten staan voor klassen van 60 kinderen en krijgen de helft van het loon dat witte onderwijzers krijgen. De verpaupering is ingezet.

Soweto 1976

16 juni 1976 – een datum die door de gebeurtenissen tot een nationale rouwdag voor de zwarte gemeenschap van Zuid-Afrika is bestempeld. Die dag was het begin van een bloedbad onder zwarte mensen, oud en jong, maar met name onder de jongeren. Oorzaak was achter dit alles het ongenoegen van de schoolkinderen over het feit dat de regering plotseling de voertaal op de scholen veranderde. In plaats van Engels werd het Afrikaans. De kinderen zagen zich hierdoor de kansen ontnomen op goed onderwijs, aangezien alle belangrijke leerboeken in het Engels geschreven waren. Na heel veel pogingen die op niets uitliepen, besloten de kinderen van Soweto een protestmars te houden naar het kantoor van Bantoe onderwijs. Ver zijn ze niet gekomen. De politie reed erop in. Vele doden en gewonden. Ellen Kuzwayo was ooggetuige van dit alles. Zij vertelt erover met diepe smart.

Eigen leven

Ellen Kuzwayo beschrijft in aparte hoofdstukken de geschiedenis van haar eigen leven. Hierdoor geeft zij een duidelijk inzicht hoe het leven vroeger was op het platteland, waar traditie en gemeenschapszin belangrijk waren. Op deze manier krijg je als lezer helder voor ogen hoe er vroeger een cultuur aanwezig was waar een volk trots op kan zijn. Een voedingsbodem voor zwarte mensen die het land van groot nut had kunnen zijn en een waardevolle traditie waarop verder gebouwd had kunnen worden. In plaats daarvan is alles vernietigd en met voeten getreden.
Ondanks het grote verdriet, de vernedering en de redeloosheid van deze regering, heeft Ellen Kuzwayo vertrouwen in een toekomst voor de zwarten van Zuid-Afrika. Het is niet alleen een hoop die zij uitspreekt, zij geeft duidelijk de ontwikkelingen aan die daarop wijzen. De gemeenschapszin groeit, zelfhulpgroepen ontstaan, de geestkracht en moed van het zwarte volk is groter dan ooit.

Ellen Broshuis

'Noem mij vrouw' van Ellen Kuzwayo verscheen bij Feministische Uitgeverij Sara, Amsterdam 1985; 331 blz., 24 foto's, prijs f 29,50.

EGO: vol van betekenis

De brave soldaat Svejk

of de Tsjechische lof der zotheid

Wanneer Svejks kostjuffrouw vertelt ,,ze hebben onze Ferdinand vermoord" – de direkte aanleiding tot de Eerste Wereldoorlog, 1914-1918 – vraagt Svejk, zonder op te houden met het masseren van zijn reumatische knie: ,,Wat voor een Ferdinand, vrouw Müller? Ik ken twee Ferdinands. De ene is bediende bij Prouska de drogist; die heeft op een keer per ongeluk een fles met een soort haarolie leeggedronken en dan ken ik nog ene Ferdinand Kokoska, die hondepoep raapt. Aan geen van beiden is veel verloren."
,,Maar meneer toch, ik bedoel áártshertog Ferdinand, die uit Konopiste, die dikke vrome."
Zo beginnen 'De lotgevallen van de brave soldaat Svejk'. De figuur Svejk, bekend over de hele wereld, is het geesteskind van de Tsjechische schrijver Jaroslav Hasek (1883-1923) en hoofdpersoon in het boek van die naam.

Direkt vanaf de eerste bladzijde krijgt de figuur van Svejk gestalte. Is hij nu zo onnozel of idioot, dat hij niet weet wie dé Ferdinand uit die tijd is, of hangt hij bewust de onwetende uit om met zijn omgeving de draak te steken? Een omgeving die het alsmaar heeft over 'onze' Ferdinand. Deze houding **is** Svejk. Bij alles wat hem overkomt is/speelt hij de onschuld zelve en dat houdt hij,ondanks alle druk die op hem wordt uitgeoefend, zo konsekwent vol dat hij door zijn omgeving als idioot wordt aangezien. Hij beweert ook zelf, wanneer hem dat voordeliger uitkomt, dat hij idioot is. Veelal wekt de omgeving de indruk, door zijn spastisch reageren op Svejks onnozel gedrag, een tik van de mallemolen te hebben gekregen.

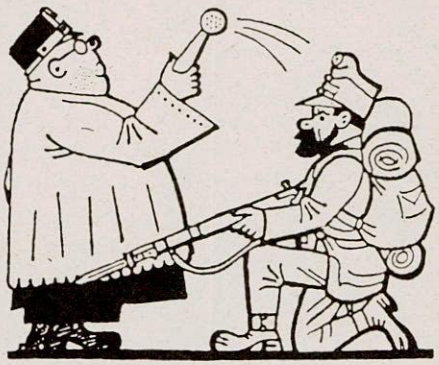

Aalmoezenier Katz celebreert een veldmis.

Jaroslav Hasek

De wederwaardigheden van Svejk vertonen nogal wat overeenkomsten met het leven van Hasek en voor een niet onbelangrijk deel zijn de lotgevallen van Svejk dan ook autobiografisch getint. De Tsjech Hasek werd in 1883 in Praag geboren op een moment dat het Habsburgse imperium (Oostenrijk-Hongarije) op instorten stond. Tsjecho-Slowakije, dat al eeuwenlang deel uitmaakte van deze monarchie, begon zijn zelfstandigheid te ruiken. Gedurende zijn jeugdjaren leidde Hasek een zwervend bestaan als bohemien en was hij een zeer geziene gast in de Praagse biertapperijen, wijnkelders en kabarets. Een vaste baan was niets voor hem. Hij is redakteur geweest (1908) van enkele bladen o.a. 'Dierenwereld', maar na een serieus begin begon hij de draak te steken met de dierenwereld. Resultaat: een konflikt. Beproefde zijn geluk als kabaretier en begon met zijn eerste vrouw een hondenhandel die hij de welluidende naam van Kynologisch Instituut gaf. Door knoeierijen (vervalste stambomen, geverfde honden) moest hij ook hiermee spoedig stoppen.

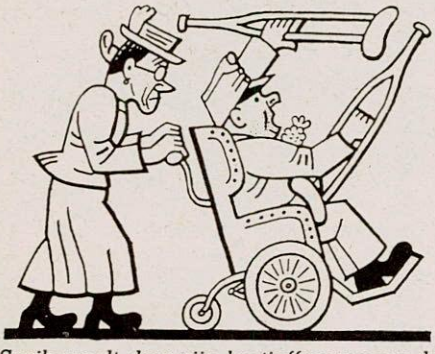

Svejk wordt door zijn kostjuffrouw naar de keuring gereden.

In 1911 richtte, altijd vol grappen zittende, Hasek een politieke partij op: 'de Partij voor matige vooruitgang binnen de wet'. Een partij met een eigen program (pleitte voor de nationalisering van alle kosters en concierges) en een eigen partijlied. In 1915 wordt hij opgeroepen dienst te nemen in het Oostenrijkse leger ondanks zijn politieke verdenking (anarchisme) en enkele pogingen om zich af te laten keuren. Hij verkeerde in een akelig slechte konditie (alkohol) en leed aan reumatiek. Geraakte in Russische krijgsgevangenschap en beleefde zeer warrige tijden in het dan juist revolutionaire Rusland (meldt zich aan voor het Tsjechische legioen, loopt over van de 'Witten' naar de 'Roden').
Begin van de jaren twintig is hij weer terug in Tsjecho-Slowakije. In Praag schrijft hij de definitieve versie van het eerste deel van zijn Svejk-roman. Na enkele jaren niet meer te hebben gedronken raakt hij weer aan de drank. De grond wordt hem te heet onder de voeten in Praag en Hasek vestigt zich in het landelijke Lipnice. Daar neemt hij een klerk in dienst, aan wie hij de verdere lotgevallen van de brave soldaat Svejk dikteerde, veelal gebeurde dit in de kroeg.
Op 3 januari 1923 overleed Jaroslav Hasek, veertig jaar oud, zonder 'De lotgevallen van de brave soldaat Svejk' te hebben kunnen voltooien (het vierde deel beslaat net honderd bladzijden).

In dienst

Het eerste deel (ondertitel 'In het achterland') begint met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Švejk, die in zijn onderhoud voorziet met het verhandelen van honden, krijgt een oproep in de periode dat het Oostenrijkse leger aan de verliezende hand is. Juist ook op het moment dat hij weer ernstig last heeft van zijn reumatiek. Mevrouw Müller, zijn hospita, moet hem in een geleend karretje naar de keuring brengen. De

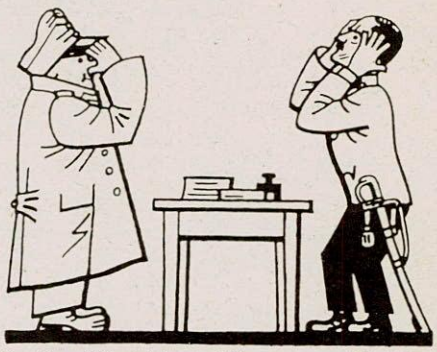

Svejk meldt zich terug bij een ontstelde luitenant Lukás.

Svejk als ordonnans.

keuringsartsen verdenken Švejk van simulatie. Via de militaire gevangenis belandt hij tenslotte, als hulpje, bij legeraalmoezenier Katz, een geestelijke die het met de uitoefening van zijn functie niet zo nauw neemt en zich vooral toelegt op drinken, kaarten en vrouwen. Na vele avonturen te hebben beleefd verspeelt de aalmoezenier Švejk aan luitenant Lukas, een militair met vier passies: de kazerne, het excercitieterrein, kaarten en vrouwen. Švejk regelt direkt voor zijn nieuwe baas een hond (een van een kolonel gestolen pincher). Helaas ontmoet Lukas, op de eerste de beste wandeling met zijn aanwinst, de bewuste kolonel met als gevolg een strafoverplaatsing naar het front.

Naar het front

Het tweede deel is getiteld 'Aan het front' maar van een betrokkenheid van Švejk bij gevechtshandelingen is echter nog geen sprake. Het is één lange beschrijving van het op weg zijn naar het front. Tijdens de treinreis naar het nieuwe onderdeel gaat het al gelijk mis. Švejk trekt (of laat trekken) aan de noodrem en wordt gedwongen, na een verhoor, te voet verder te trekken. Na de nodige omzwervingen komt hij net op tijd bij zijn onderdeel aan om verder te kunnen reizen naar Hongarije. Tijdens de treinreis krijgt hij onverwacht gezelschap van de dronken opperaalmoezenier Lacina, een man die veelvuldig 'schitterde door zijn zuipen' waardoor hij 'in hoog aanzien stond bij de officieren'. Doordat Švejk, bij het bezorgen van een liefdesbrief voor luitenant Lukas, een grote straatvechtpartij veroorzaakt tussen Tsjechen en Hongaren worden zowel Švejk als Lukas naar het Russische front gestuurd.

Krijgsgevangen

Het derde deel ('De glorieuze aframmeling') begint met de treinreis „naar het slachthuis van Galicië" uiteraard voorafgegaan door een veldmis die Švejk omschrijft 'als idioterie in het kwadraat'. Wederom beleeft Švejk vele avonturen (kletst een militaire meerdere letterlijk en figuurlijk bewusteloos; weet een luitenant een glas paardepis te laten drinken; enz.). Wanneer Švejk als kwartiermaker vooruit wordt gestuurd en voor de lol het uniform van een gevluchte Russische militair aantrekt wordt hij door de Hongaarse politie gearresteerd en op transport gesteld met andere Russische krijgsgevangenen om herstelwerkzaamheden te gaan verrichten aan een spoorlijn.

Terug

Švejk, zo begint deel vier ('Vervolg van de glorieuze aframmeling'), blijkt de enige van het transport te zijn die Duits spreekt en wordt hoofd van het transport. Wanneer hij eindelijk kans ziet duidelijk te maken dat er van een misverstand sprake is wordt hij aangezien voor een gedeserteerde Tsjech en dreigt te worden opgehangen. Het enige wat de tenuitvoerlegging nog doet ophouden is het natrekken bij zijn onderdeel of hij inderdaad bekend is.
Het geluk is met de dommen want inderdaad komt het bericht dat Švejk bij een „dienstreis als kwartiermaker" was verdwaald. Dit tot grote ergernis van de generaal, die zijn zinnen had gezet op een nummertje standrecht. Švejk moet worden vrijgelaten en teruggebracht naar zijn onderdeel. Tot doffe wanhoop van zijn superieuren komt hij daar net op tijd aan om met zijn onderdeel... naar het front te kunnen vertrekken.
Na goed honderd bladzijden eindigt hier het vierde deel van 'De lotgevallen van de brave soldaat Svejk'. Tot het laatst heeft Jaroslav Hasek geprobeerd de rest van de Svejk-roman te dikteren, totdat zijn hart het begaf.

Satire

Te stellen dat Hasek via de oprechte onnozelheid van Svejk de absurditeit van het militaire leven aan de kaak stelt zou een beperkte visie zijn. Men kan Svejk inderdaad lezen als een satire op het militarisme, de voorbeelden liggen voor het grijpen:
– 'In de soldatenbarakken zaten de manschappen te rillen van de kou en in de officiersafdeling werden de vensters opengezet omdat de barakken oververhit waren'.
– over een brigadekommandant: 'een heerschap met grote militaire talenten, die hem in de vorm van jicht in de benen waren geslagen'.
– over een arts die zijn patienten te lang vasthield: 'terwijl het motto toch luidde laat ze liever kreperen in de loopgraven dan in het hospitaal'.
Maar de boeken wemelen ook van de

Svejk laat een luitenant een glas paardepis opdrinken.

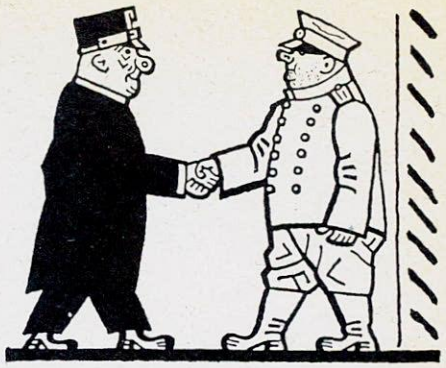

Svejk ontvangt, alvorens te worden opgehangen, geestelijke bijstand van een aalmoezenier.

opmerkingen die veel verder reiken dan de krijgsmacht, zoals blijkt uit:
– over een gerenommeerd bordeel: 'dat aartshertog Stephan tijdens de grote manoevres van 1908 bij Sopron nog met een bezoek had vereerd'.
– over iemand die officieel niet goed bij zijn hoofd was verklaard maar 'wel geschikt was voor alle staatsdiensten'.
– over een reserve-officier: 'Voortdurend telde hij een wagon te weinig, hoewel hij in het burgerleven leraar wiskunde was aan een gymnasium'.

Dat de Tsjechische overheid, na jarenlang erg moeilijk te hebben gelegen, Hasek, na de kommunistische omwenteling in 1948, tot volksheld heeft verheven is een kwestie van interpretatie. Voor hen is Svejk het symbool van het anti-kapitalisme. Voor vele militairen zullen de ruim duizend bladzijden met Svejks zotheden niet anders kunnen worden gezien als de zuiverste vorm van anti-militarisme. Zoals vele roomskatholieken 'de lotgevallen' zullen betitelen als anti-klerus.
Al dit soort visies doen Hasek in ernstige mate tekort. Juister is het zijn meesterwerk, want dat is het, te beschouwen als een lange satire op de macht, de burokratie, de persoonsverheerlijking, de kerk als instituut. Waarbij Hasek op een feilloze wijze holle retoriek, stereotypie, hypokrysie en korruptie bloot weet te leggen. Svejk kwam al deze zaken tegen in het leger. Wanneer Hasek zijn hoofdfiguur tegen een andere achtergrond had geplaatst was Svejk, of hoe deze dan ook maar had mogen heten, tegen precies dezelfde zaken opgelopen.
Ik heb deze schitterende 'lotgevallen' althans niet anders kunnen (her)lezen.

Wim Heij

Alle delen van 'De lotgevallen van de brave soldaat Svejk' door Jaroslav Hasek (rijkelijk verlucht met de oorspronkelijke illustraties van Jozef Lada) zijn opnieuw in Nederlandse vertaling uitgegeven door Pegasus te Amsterdam. Prijs deel 1 ('In het achterland') f 27,–; deel 2 ('Aan het front') f 27,- en deel 3/4 ('In krijgsgevangenschap') f 32,25.

boeken bladen brochures

Gehoorzaamheid

In 'Grenzen aan gehoorzaamheid' onderzocht Arnold Vernooij de houding en het gedrag van de Utrechtse politie tijdens de Duitse bezetting. Het is geen opwekkend boek, daar zijn de uitkomsten te somber voor. Vernooij konstateert:
– dat er van een innige samenwerking sprake is geweest tussen de Utrechtse politie en de Duitse politieorganen bij de opsporing en de arrestatie van Joden, onderduikers en mensen uit het verzet.
– dat een groot deel van het korps (ca. 80%; W.H.) foute handelingen heeft gepleegd.

– dat agenten die voor de illegaliteit kozen tijdens de bezetting, na de oorlog soms niet of veel later werden bevorderd.
Stap voor stap laat de auteur zien hoe het Utrechtse politieapparaat door de Duitsers als machtsinstrument werd overgenomen. Dat dit tot heel merkwaardige situaties leidde laat het volgende voorbeeld zien. Wanneer op zondag 21 februari 1943 via een herderlijke brief van de Nederlandse bisschoppen politieagenten worden opgeroepen geen medewerking te verlenen bij het arresteren van Joden verklaren aanvankelijk 180, in tweede instantie slechts 21 Utrechtse agenten zich solidair met deze boodschap. Deze 21 zijn genoodzaakt ogenblikkelijk onder te duiken om te voorkomen dat ze gearresteerd worden door hun ex-'kollega's'. Wanneer dan ook nog de zuivering na de oorlog op niets uitloopt, dan kan men zich voorstellen tot welke teleurstellingen en frustraties dit heeft geleid bij het handjevol 'goede' agenten.
Er is weinig reden om te veronderstellen dat de houding van de politie in andere Nederlandse gemeenten er erg veel anders heeft uitgezien. Wanneer men vervolgens bedenkt dat slechts 6% van de gehele politiemacht is ontslagen, dan kan de konklusie worden getrokken dat de Nederlandse politie na de oorlog voor driekwart uit 'foute' Nederlanders bestond. Een onthutsende konstatering.
'Grenzen aan gehoorzaamheid' door Arnold Vernooij is te verkrijgen in de boekhandel of rechtstreeks te bestellen bij uitg. Trezoor, Bemuurde Weerd O.Z. 37, 3514 AP Utrecht. Prijs *f* 22,50 (+ *f* 4,25 verzendkosten).

Ongehoorzaamheid

Het boek 'Opdat wij niet vergeten' van de journalist Michael Horbach bevat een bundeling verhalen over de Tweede Wereldoorlog. Zo zijn er wel meer, maar dit is een opmerkelijk boek. De verhalen gaan namelijk alle over mensen, die de holocaust wisten te overleven dankzij mensen die ongehoorzaam durfden te zijn. Daardoor is deze bundel gesprekken met geredden en hun redders van begin tot eind te lezen als een opwekkende getuigenis van medemenselijkheid. Dat lang niet iedereen zich 'goed' heeft gedragen doet pijn. Aan het feit dat velen, ook Duitsers, 'goed' waren kan men bemoediging ontlenen. Een indrukwekkend staaltje van lef blijkt uit het verhaal van de Duitse sergeant Milkau die o.a. een transport met tien ter dood veroordeelde militairen (wegens gepleegd verzet) moet begeleiden en... laat ontsnappen. Grote indruk maakt ook het verhaal van de marinesergeant Strücker die een op sleeptouw genomen lichter met honderden gevangenen uit koncentratiekampen in veiligheid weet te brengen.
'Opdat wij niet vergeten' is een boek over stille helpers die zich groots gedragen hebben. Waarom de uitgever het boek de ondertitel 'Herinneringen van overlevenden van de holocaust' meende te moeten meegeven i.p.v. de letterlijke Duitse vertaling 'Getuigenissen van menselijkheid 1933-45' (dekt veel meer de lading) is onbegrijpelijk, maar dat terzijde.
'Opdat wij niet vergeten' door Michael Horbach verscheen bij Elsevier te Amsterdam. Prijs *f* 27,50.

S-5

Van het romandebuut van Ger Verrips, 'Zorg dat je een gekkenbriefje krijgt', verscheen onlangs een goedkope herdruk. Eigenlijk gaat deze roman niet zozeer over de militaire dienst, maar over het verblijf in een militair-psychiatrische inrichting, met op de achtergrond de inzetbaarheidsproblematiek.
Het verhaal speelt zich af op het moment dat Nederland nèt zijn troepen uit Indonesië heeft teruggetrokken om zich op te maken voor een volgende expeditie: Korea.
Soldaat Jeroen van Jossen heeft de dans van verplichte uitzending naar Indonesië weten te ontlopen, maar vreest dat hij wel eens in aanmerking zou kunnen komen voor Korea.
Jeroen voelt er niets voor om 'willoos en werktuiglijk alles te doen' om uiteindelijk daar te gaan vechten waar de regeerders hem naar toe zenden. Op advies van een zenuwarts pleegt Jeroen, tijdens een inspektie, een daad van onverwachte agressie (valt een adjudant aan) en belandt in een neurosenhospitaal. Na ruim acht maanden observatie (wanneer de Korea-oorlog tot stilstand is gekomen) wordt hij ontslagen, zowel uit het hospitaal als uit de dienst, zich afvragend waarom hij zo nadrukkelijk achter zijn 'gekkenbriefje' heeft aangezeten.
Indië en Korea zijn weliswaar verleden tijd maar de inzetbaarheidsproblematiek (Libanon, site-wacht, Woensdrecht) is nog steeds even aktueel. Daarom aan te bevelen voor iedereen die met de militaire dienst te maken heeft/krijgt.
'Zorg dat je een gekkenbriefje krijgt' door Ger Verrips verscheen bij uitg. Elsevier te Amsterdam. Prijs *f* 9,90.

Afghanistan

'Vallei des doods', het nieuwste boek van Gerald Seymour, heeft de slepende oorlog in Afghanistan als achtergrond. Engeland is zeer geïnteresseerd in de Mi-24, een hyper-moderne gevechtshe-

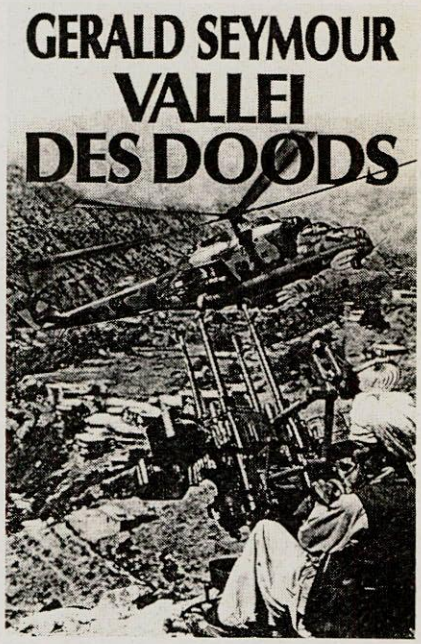

likopter die het Russische bezettingsleger tegen het Afghaanse verzet heeft ingezet. Een eerste poging om foto's en onderdelen van zo'n neergehaalde helikopter te bemachtigen is totaal mislukt. Dan wordt de Britse luchtmachtofficier Barney Crispin met de opdracht belast. Hij moet een groep Afghanen vertrouwd maken met een speciaal luchtafweergeschut om de Mi-24 af te schieten. Ook deze expeditie loopt op een fiasco uit. Met de enige die de dans zonder kleerscheuren heeft weten te ontspringen als gids gaat Crispin nu zelf op pad, daarbij de instrukties van zijn baas straal negerend. Het lijkt een ongelijke strijd: één man met één stuk luchtafweergeschut (Redeye) tegen een kompleet squadron Russische helikopters in het

nagenoeg onbegaanbare bergland van Afghanistan. Maar Crispin komt ver, heel ver zelfs. Zeker geen slechte oorlogsroman.
'Vallei des doods' door Gerald Seymour is een uitgave van Elsevier te Amsterdam. Prijs *f* 24,90.

NSB-kind

„Echt leven zou ik na deze zondag niet meer." zegt P. Berserk, 40 jaar later, naar aanleiding van die zondag in 1945. De oorlog is afgelopen wanneer hij, 15-jarige jongen, zichzelf met een kaalgeschoren schedel en een bebloed gezicht (voorovergevallen door een trap van een Nederlandse bewaker) in de spiegel van een waslokaal in een interneringskamp bekijkt. Tien krisisjaren had hij als kind overleefd, vijf oorlogsjaren konden er ook nog bij, maar „twintig, dertig, veertig jaar geestelijke terreur daarna was te veel."
P. Berserk was elf jaar toen de oorlog uitbrak. Zijn vader was NSB-er. Omdat het leven op de school met de bijbel een hel voor hem werd kwam hij op een pro-Duitse school terecht, waar hij na korte tijd werd geselekteerd voor een kadettenschool in Duitsland. Zijn vader en enkele broers vochten in het Duitse leger. Dat ze duidelijk 'fout' waren geweest heeft de familie na de oorlog aan den lijve ondervonden. In 'De tweede generatie, herinneringen van een NSB-kind' lucht P. Berserk zijn hart over de jarenlange opgekropte vernederingen. Het resultaat is een lange uitbarsting van woede, waar de lezer met verbijstering kennis van neemt. Voor Berserk en vele anderen begon op 5 mei 1945 de oorlog. Gelukkig verschijnen de laatste tijd steeds vaker boeken, waarin de betrekkelijkheid van 'goed' en 'fout' gedrag tijdens de 2e wereldoorlog aan de orde wordt gesteld. Berserk heeft daar een prima bijdrage aan toegevoegd, misschien juist wel door zijn recht-voor-z'n-raap wijze van schrijven.
'De tweede generatie, herinneringen van een NSB-kind' door P. Berserk verscheen bij uitg. Spectrum te Utrecht. Prijs *f* 19,90.

Zuid-Afrika

De Afrikaanse Bibliotheek van 'In de knipscheer' begint langzamerhand de omvang van een respektabele reeks te krijgen. Voor het merendeel zijn het romans uit en over een ons onbekend werelddeel. In deze serie verscheen onlangs weer een nieuw deel, 'De ondergang van Johnstown', de eerste roman van de Zuidafrikaanse dichter Sipho Sepamla.
In dit boek beschrijft Sepamla, naast de strijd van zwart tegen blank, ook de onderlinge verdeeldheid van de zwarte bevolking zelf. Een verdeeldheid die niet ophoudt bij het verschil in visie over de weg die men moet gaan om de vrijheid te verwerven, maar die ook allerlei vormen van samenwerking met de blanken kent, tot het nivo van kollaboratie en verraad toe.
De roman gaat over de fiktieve zwarte woonstad Johnstown (zou ook Soweto, Crossroads of Sharpville kunnen zijn) die ontruimd moet worden. Sepamla vertelt zes dagen het uit leven van Juda Baloyi, zoon van een gematigde zwarte voorman, die uit angst zijn vriend Spiwo aan de politie verraadt. Spiwo wilde namelijk, aanvankelijk door de ontvoering van de blanke administrateur Japie Jooste, later door het opblazen van de verzamelde verhuisauto's, de ontruiming verhinderen.
Een uitstekende roman over het weerzinwekkende apartheidsregiem. Zéér aktueel.
'De ondergang van Johnstown' door Sipho Sepamla werd uitgegeven door 'In de knipscheer' te Haarlem. Prijs *f* 34,50.

Muiterij

„Ik kan een bevel alleen uitvoeren als ik er begrip voor heb. Als het te verantwoorden is" zegt de machinist Jellinek in het verhaal 'Een oorlogseinde' van de bekende Duitse schrijver Siegfried Lenz. Jellinek is één van de twee officieren van een Duitse mijnenveger die, met steun van de bemanning, de kommandant van zijn kommando ontheft. Op onderkoelde wijze laat Lenz de roerganger van de mijnenveger het verhaal vertellen. Helemaal op het einde van de oorlog ontvangt de kommandant de opdracht met zijn schip een Deense haven te verlaten om in Koerland (een deel van Letland) Duitse gewonde militairen

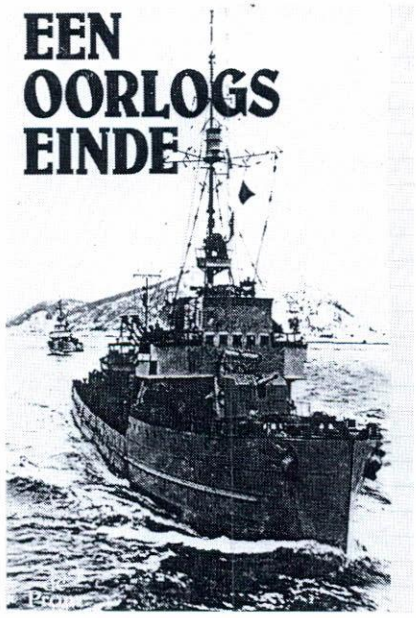

op te pikken. De kans dat deze operatie zal slagen wordt door iedereen, inklusief de kommandant, als zeer klein ingeschat. Bovendien horen ze, net op weg, dat de Duitse admiraal Von Friedenburg de kapitulatie heeft getekend. Dat betekent dat de oorlog ten einde is en alle operaties moeten worden afgebroken. De kommandant, die eist dat de verstrekte opdracht desondanks toch wordt uitgevoerd, wordt door de schipper en de machinist opzij gezet, omdat ze vinden dat de bemanning nodeloos in gevaar wordt gebracht.
Bij terugkeer worden de muiters ogenblikkelijk gearresteerd. Ondanks de kapitulatie moeten de militairen terecht staan voor een militaire rechtbank. Behoort het redden van gewonde militairen voorrang te hebben boven het in veiligheid brengen van schip en bemanning? Tot hoever gaat gehoorzaamheid? In welke mate is er ruimte voor eigen verantwoordelijkheid?
Een prima novelle!
'Een oorlogseinde' door Siegfried Lenz werd uitgegeven door De Prom te Baarn. Prijs *f* 12,50.

Wim Heij

EGO puzzle

Ook dit maal werd het vereiste minimum van 25 oplossingen voor de puzzel in het juli/augustusnummer niet gehaald. Omdat dit steeds vaker voorkomt, heeft de redaktie besloten in het vervolg geen prijzen meer aan het oplossen van de puzzels te verbinden. Wel gaan we voorlopig door met het plaatsen van puzzels voor de liefhebbers.
Hieronder volgt weer eens een puzzel, waar horizontaal en vertikaal dezelfde vier woorden moeten komen. De omschrijvingen luiden: 1 okkernoot, 2 plaats in België, 3 hoofdversiering, 4 steken in de mond.

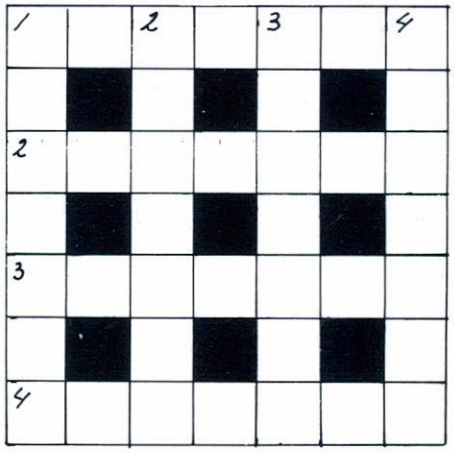

EGO: altijd treffend

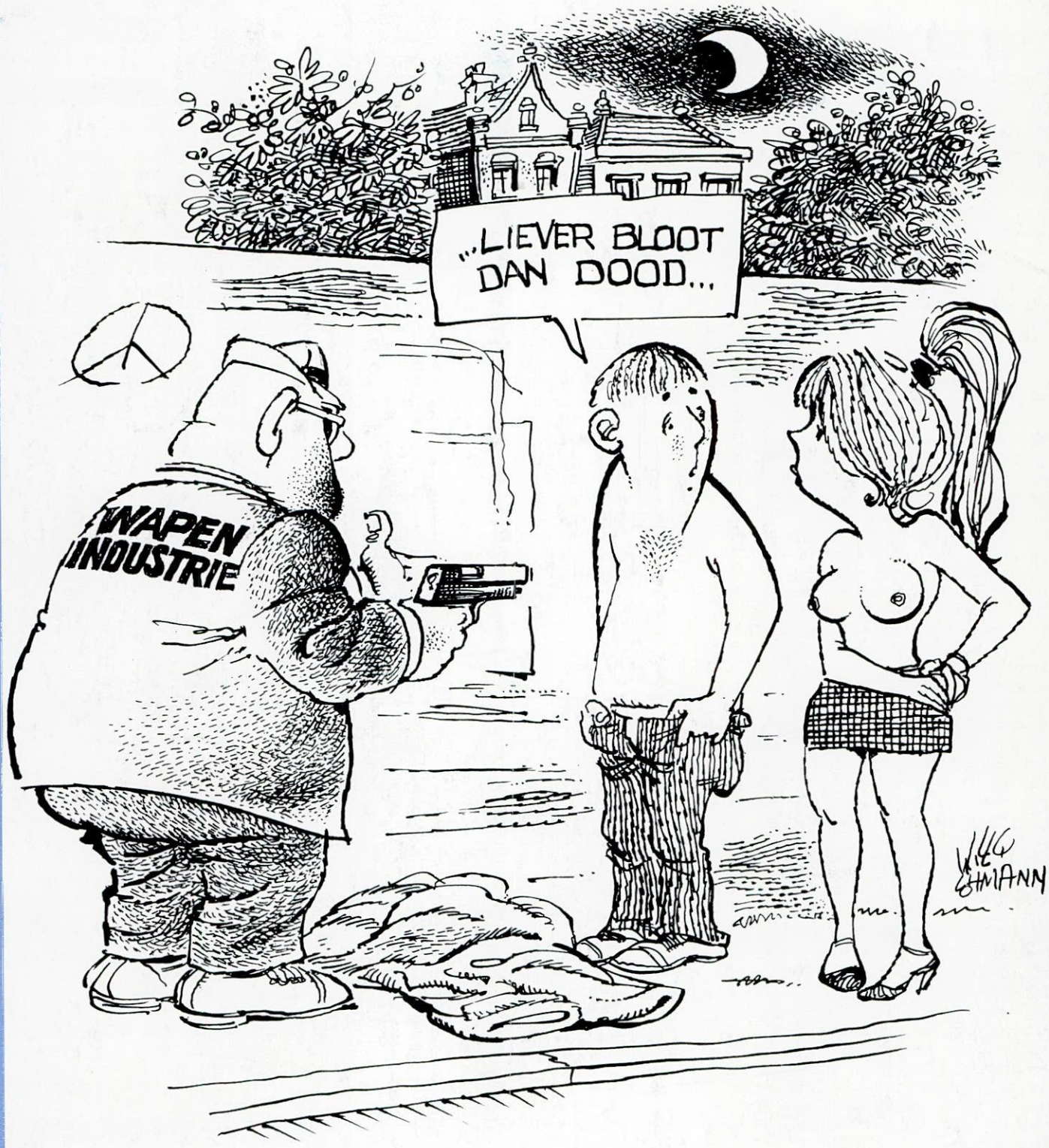
...LIEVER BLOOT
DAN DOOD...
WAPEN
INDUSTRIE